POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU. BROJ DIN 10·—

HRVATSKA PROSVJETA

SADRŽAJ:

GOD. XVIII. BR. 12.

P. n. pretplatnicima i prijateljima »Hrvatske Prosvjete«

Uredništvo »Hrvatske Prosvjete« ima u pripravi, za naredno godište, ove radove:

Dragutin M. Domjanić, Dobri ljudi (pjesma)

Štefa Ivakić, Petnaest tornjeva (roman)

Nedjeljko Subotić, Kitajske priče

Dr. Đuro Gračanin, Suvremenost filozofije

Dr. Fr. Krsto Kržanić, Pavlinovićeva načela o vjeri i politici

Konstantin Rimarić-Volinski, Zošćenko—Erenburg—Piljnjak—Leonov

Jelušićev »Cezar«

»Duša i tijelo Indije«

A. R. Buerov, Ruska zagonetka

te pjesme, pripovijetke i članke mnogih drugih suradnika. Osim toga, ona će, kao i dosad, kritički pratiti sve znatnije pojave naše i svjetske književnosti, i prikazivati razvoj suvremene umjetnosti dobrim ilustrativnim materijalom.

Umjesto svakog drugog programskog razlaganja iznosimo ovaj pregled materijala da pokažemo koliko se obilno polje rada pruža za narednu godinu i koliko je potrebno da nas svi prijatelji lista u tom pogledu pomognu. U ovo teško doba materijalnih kriza, sveti je poziv svakoga tko umije cijeniti idealne vrednote, da otkine od svojih usta i podupre razvoj intetelektualnog života koji će jedini iznijeti pobjedu nad mračnim kaosom naših dana. Molimo stoga sve naše dosadanje pretplatnike da nam ostanu i nadalje vjerni, iako znamo da je i ovaj mali prinos za kulturu za mnogoga od njih u ove dane teška žrtva. Pretplata se može plaćati i u obrocima pa tako ipak ne će pojedincima toliko pasti na teret. Svaki gubitak na pretplatnicima u ovim prilikama teško bi ugrozio eksistenciju lista koji je i tako zasnovan na heroizmu žrtava i pregaranja. Molimo sve naše prijatelje da se posluže priloženim dopisnicama pa da nam jave adrese onih svojih znanaca ili lica iz svoje okoline za koje misle da bi htjeli držati naš list. Unaprijed zahvaljujući na svakoj usluzi i želimo svima suradnicima, pretplatnicima i prijateljima »Hrvatske Prosvjete« čestit Božić i sretnu novu godinu!

Uredništvo »Hrvatske Prosvjete«.

HRVATSKA PROSVJETA

GOD. XVIII. ZAGREB, 1. PROSINCA 1931. BROJ 12.

MARIJA HERVAČIĆ:

SESTRA AMADEJA

Žute bolničke zgrade bliještile su na suncu i kao da su treptale trepavicama — to jest smeđim okvirima svojih prozora. Na jednom odjeljenju u drugom spratu bili su otvoreni svi prozori unatoč hladnom jutru ranog proljeća. U veliku bolničku sobu utrčalo je sunce sa ptičjim ćurlicima i mlado i drsko poigralo između željeznih, sumorno smeđih kreveta u prebijeloj sobi, preko blijedih lica i ispijenih očiju bolesnika.

U dvorani je vonjalo na ljekarije, desinfekciona sredstva i još neke teške, neodređene mirise kakvim odišu sve bolnice, pa i njihovi parkovi i namještenički domovi.

Sa kreveta vidjeli se vrhovi zelenih omorika u bolničkom vrtu, što se lagano njihali kao da sebi gunđaju plesnu melodiju i sipali sa svojih grana mirise čežnje i crnogoričinih šuma, pjevanje češljugara i kuckanje crnoglavih žuna, a u plavom uzduhu povrh njih lebdjeli su mali oblaci toplih, ružičastih tonova.

U ovih što su tu ležali isključeni od životne sreće zatreptila bi bijela nostalgija i žalba sa života i pečal, i zaigrala bi nada, ta lažljiva djevojčica nevinih očiju — a sve to kašto jedva da se i proosjeti, da dopre do svijesti, sjevne i umine u duši kao bljesak sunca na talasu, kao uzdah.

Mala je Bara sjedjela na krevetu u gruboj košuljici od buhača i okretala oveliku, glatko počešljanu glavu spram prozora, da svojim mutnim zjenicama — u kojima je sa neke moždane bolesti trnuo vid — uhvati sunce. Zlatno-plave boje prelijevale se u njezinim crnim očima kao na krilima zlatih buba.

— Sestrice! Sestrice! viknula je prestrašeno.

Časna sestra Amadeja, malena i tanka redovnica, pripravljala je na stolu usred sobe instrumente, pa neke knjige i cedulje, koje će trebati kod liječničke pregledbe. Odmah je podignula svoje mlado ali uvelo lice i kad je opazila napor i muku u Baričinu obrazu, pošla je k njoj hitro.

— Šta je, Barice?

— Jao, sestro! Ta ja ne vidim više sunca. Samo mi neki crvenkasti kolutovi plešu ispred očiju. I zaplače kratkim, grčevitim jecajima.

Sestra je pomiluje po tjemenu majčinski mekano.

— Ne plači. Mi ćemo te liječiti. Ovo je potonje izrekla malo tiše. Nije mogla da slaže i veli: izliječiti, a samo je to želio da čuje svaki bolesnik.

Barici se učinilo, da je sestra kazala: izliječiti i malo se primirila. Ona je bila podvržena časovitim raspoloženjima, a uz to je nepokolebljivo vjerovala sestri Amadeji. Prstima je brisala suze i ličila ih po obrazima, koji se zarumenili od trljanja i uzbuđenja. Ipak je vrtila glavom zamišljeno, kao da hoće reći, da će ozdraviti.

I moj je brat ovako bolovao, bolovao, pa oslijepio i umro mlad — u četrnaestoj godini. Ona malo zabaci glavu i namreška čelo od nekih napornih misli.

Sestra Amadeja turi toplomjer ispod njena pazuha.

— Legni dijete i miruj!

Djevojčica se sve jače rumenila, a oči se izvrnule u vis kao da bježe za nekom slikom.

— Jesam li vam već pričala sestrice, o slijepoj Jani, koja živi u našem selu? I pameti je slabe. A djeca je draže kao zvijerku. Najgori je Đura Ivanuščev. On se s brda kotrlja kao kotač i ravno njoj na pete. Prevali je, a ona zaplače, da te srce zaboli. Ali ja, ja je nikad nijesam žalostila — —

— Ne idite, sestrice, ostanite još malo — naglo se prekinula Barica, jer joj se učinilo da će sestra otići — reći ću vam nešto lijepo, jako, jako lijepo, obeća naivno i zaokruži lice u smiješak od želje, da bude uslišana.

Sestra je znala, da djevojčica pati od preosjetljivosti, što je bilo u vezi s njenom bolešću, i da je tražila oduška u kakvu saopćenju, koje je ona ustrpljivo slušala kad je imala vremena.

— Pričekaj, Barice, dok podijelim toplomjere; onda ću ti doći, da mi ispričaš ono nešto lijepo, obeća joj uvjerljivo.

Djevojčica nije mogla da je vidi, ali je okretala glavu prema šuštanju odijela i tapanju njenih laganih, malo sporih koraka. Voljela je kao majčicu.

Sestra Amadeja prolazila je između kreveta malena i slabašna stasa, sa žućkastim, bolešljivim licem, što je potsjećalo na starinske slike Božjih ugodnika, bezazlenih očiju, koje su silile na iskrenost i povjerenje, poluglasno razgovarala sa bolesnicama i dijelila toplomjere i ljekove, Kašto je morala da obavlja vrlo ružne i odvratne poslove, ali sve je to ona činila nekom tihom i spokojnom blagošću, bez gađenja, ali i bez tuposti. Lagano podrhtavanje njezinih finih obrva dalo je naslućivati, da se možda bori u duši. Kad

bi se koja pridošla bolesnica stidila svog prljavog tijela i gunđala nešto kao ispriku, sestra bi Amadeja potiho govorila:

— Ništa, ništa — urediću vas odmah. Znam, kašto nema ni prilike, da se okupa. — Vidi se, hoće da olakša onoj poniženje.

Ljubav je pratila malu redovnicu kao blagoslov u ovoj svijetloj bolničkoj sobi, gdje je sunce i miris proljeća bio izazov, a u bijelim stijenama, po modrikastim kutovima i u blistavim ljekarskim instrumentima čučali i pritajili se krikovi bola i strave. I najneprijaznije bolesnice potiskivale su svoje surovosti kad bi im se približila, tako je imala nešto toplo i blago u svom biću čime je darivala obilno i nesvijesno. Gdjekad bi doživljavala spontane i djetinjske izljeve odanosti i hvale kojima se radovala, ali i često u duši čudila, jer nije mogla da dokuči čime ih je zavrijedila ovako snažne i obilne. Katkad se stoga i malo zastidila, naročito, kad bi je koji nestrpljivi liječnik prekorio sa sporosti, što je bio njezin prirođeni nedostatak, i s tugom je pomišljala kako zaostaje u bolničarskim vrlinama, pa da je i ona ljubav bolesnika samo varka i tek jaka kušnja za njezinu redovničku smjernost.

Trebalo je još da ubilježi temperaturu kod neke suhe, starije žen̄čice i dok je vješala cedulju iznad njezine glave, cupne je žena za okrajak rukava.

— Sestrica, jeste se kaj molili Bogu za me?

— Jesam, majko, i za vas, i za Iveka, Tončeka i malu Roziku, odgovara sestra i smiješi se kutovima očiju, raduje se, što će obveseliti sirotu.

— Bog im lepo plati, ružica! zagrca se žena od ganuća, što su joj se napomenula djeca, pa još sva po imenu.

— Sestrice! Sestrice! zazivala je napola glasno nestrpljiva Barica. Ona je svojim tankim sluhom razabrala, da je sestra Amadeja kod posljednje bolesnice i bojala se, da joj ne zaboravi doći. Oči joj se grozničavo sjale, a crvene mrlje na jagodicama podavale joj svjež izgled. Glavom je vijala kao ptica i sestra se Amadeja nasmiješila, jer se sjetila mladog kosa koga su bolesnici uhvatili u vrtu, a ona ga spasla na granu ljeske. I on je slično vrtio glavom; zabrinuo se, što nije vidio roditelja, ni gnijezda.

Ona dođe do Barice i stane uz krevet.

— Pričaj mi sada!

— Da, da — ono nešto lijepo — — Djevojčica se nasmiješi i sjedne u krevetu, a rukama obujmi koljena. Malo se ljuljala dok je pripovijedala.

— Moja me baka opominjala.: »Ne muči, sirote, Baro! Ona je pred Bogom sveta, jer je krivično pogrđivana i sramoćena. Zato, kad umre, staviće joj Blažena Djevica na glavu krunu od samih zvijezda i postaće lijepa kao anđeo i stajaće pred licem Božjim. O Velikom sudu reći će joj Presveta Djevica: »Darivaj, Jano, ljude, koji su tebe nadarili dobrotom!« A ona će skidati zvijezde sa svoje krune i stavljati ih na čelo svima onima, koji su joj za života bili dobri, i Bog će im biti milostiv.«

Djevojčica podigne kažiprst.

— Tako je kazala baka: »A Bog će im biti milostiv sudac.«

Barici se crvenile jagodice, a preko čela iskočila tanka, plava žila.

Sestra je podraga po kosi lagano i zamišljeno.

— Da! Dragi će Bog uzvisiti u slavi sve patnike. — Ali sada valja da legneš, dijete. Na to izvuče ispod njena pazuha toplomjer; malo se začudi nad visinom temperature i pažljivije pogleda djevojčicu. Bilo je tuge i očaja u opreci njenog zarumenjenog, razigranog lica i bjelasanja mrtvih očiju. Ovo je ona osjetila, kao i to, da upravo sada treba da je uz nju i da je sasluša do kraja, jer je to raduje i donosi joj utjehu.

Bolesnica se ispružila u krevetu i prekrstila ruke na prsima. Prsti se spleli kao sitni, blijedi korjenčići biljke na isušenom tlu. Ona je pogledala prema sestri neodređenim, sanjivim pogledom svojih tamnih očiju i nasmiješila se umilno, kako samo djeca umiju da se smiješe ljudima, koji su im dragi.

— I mene će Presveta Djevica okruniti zvijezdama, o, kako sjajnim zvijezdama — biće to skoro — a o Božjem sudu darivaću vas, sestrice, ponajljepšom zvijezdom — jer ste mi bili dobri — majčice moja — ja vas volim! — —

Disala je teško i sklopila nabuhle vjeđe i ušutila premorena vrućicom.

Sestra je Amadeja stajala tiho uz krevet. Njezino žuto bolešljivo lice zarumenilo se od ganuća. Pomislila je, kako će joj tada Gospodin doista bti milostiv — i radovala se s one najdublje hvale djetinjeg srca: majčice moja, ja vas volim! — tako se radovala da je žmirkala vjeđama kako bi s očiju potjerala vlagu.

— Časna sestra — oo-časna — — prostenjala je neka bolesnica.

Sestra se Amadeja požurila onamo. Sad je bila samo zaposlena i brižna bolničarka i potisnula je vlastite zanose i ćućenja.

Na devetom krevetu kraj prozora jecala je žena . . . Noćas su je dopremili u bolnicu po »Društvu za spasavanje« iz radničkog predgrađa i bila je sva još pod dojmom bojazni od naglog napadaja bolesti i straha i odvratnosti od bolnice, pa joj zato valjda i jače pozlilo. Zurila je u sestru ukočeno, izbuljenim očima iz sivo-zemljana lica.

— Brzo mi dajte injekciju — vraga se sigrate s onom budalastom djevojkom! — Brzo! — srce — boli.

— Ne smijem bez liječničke odredbe — potrpite još malo, sad će doći vizita. Ali vi ležite prenisko; uopće trebalo bi da sjednete, biće vam lakše. I sagne se, da joj pomogne.

— Nosite se! Odlazite od mene kad nećete da mi olakšate muku! — Od mene! — histerično se derala bolesnica i nenadano je gurnula sestru o grudi tako žestoko, da se ova zanjihala.

Žena se nato smela, a možda i prepala, da je ne izbace iz bolnice. Stisnula je zube i otkrenula se. Čulo se njezino pridušeno stenjanje kao mrčanje.

Bolesnice se uzbunile. Nastala je graja. Sa sviju se kreveta podizale glave i prijetila namrštena lica i srdite oči. Neke su mahale rukama kao čvorastim štapovima.

— Tako ti našoj sestrici? Tako našoj majčici?!

— Van s njom! Ta nije za bolnicu!

— Krepaj na cesti, gdje si i živjela!

Proste i zlobne primjedbe padale su na ženu kao udarci. A ona se zgrčila u krevetu i drhturila kao šibano pseto. Netko se ružno smijao. Najviše je psovala sitna, blijeda ženčica. Sjedila je na krevetu u bolničkom plavo-bijelo ispruganom haljetku, a noge su joj klimatale niz postelju, tanke i ukočene kao proteze. Njezine su vilice podrhtavale od uzrujanosti, a zubi sablasno cvokotali kad je grdila.

U dvoranu je uletjela pomoćnica bolničarka počešljana kao Faustova Gretchen, bosonoga, poštrcana prljavom vodom kako je ribala stubište, sva zaduvana i razigrana od pohlepe za senzacijom.

Sestra Amadeja naslanjala se o krevet goropadne bolesnice i saučesno je gledala. Ona je shvatila jad i ogorčenost one žene koja joj je bila nepravedna; a sad je ovdje časkom otpočivala, jer je osjećala velik bol od žestokog udarca. Ali bila je ogorčena i gotovo zaplašena naglom provalom bijesa i prostaštva koje se izlilo iz duša njezinih bolesnica kao nečist iz kanala.

— Dosta! Mir! — zapovijedi oštro i pokuša da namršti svoje blage oči. — A vi na posao! — mahne glavom bolničarki koja sune na vrata kao figura na perce.

Sve se odmah smirilo i utihnulo. Bolesnici su bili ćudljivi kao djeca. I nasmijani i plačljivi, pakosni, dobrodušni, pa i nježni, tihi i goropadni, kako je već donio koji momenat skupnog reagiranja na nešto. Sestra je zapovjedila: mir! i sad su svi umuknuli i kao da su odmah i zaboravili onu ženu.

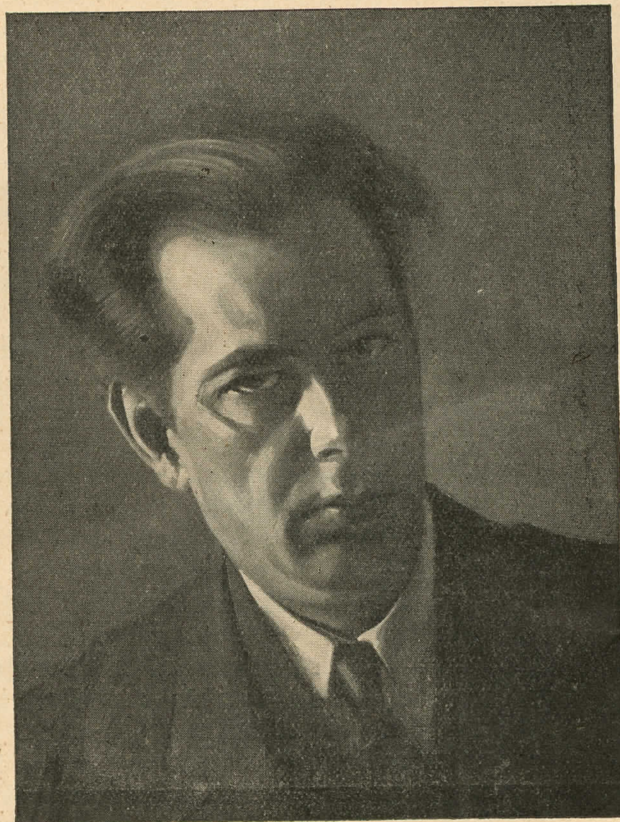
Kroz tišinu bolničke dvorane prolijetali su slatki cvrkuti ptica, što je tako bezazleno potcrtavalo nesklad proljetnog rađanja i obnavljanja sa umiranjem u bolnici.

Modra dubljina neba prelijevala se silna i beskrajna preko svijetle i mirisave zemlje i sestra je Amadeja katkad onamo pogledavala. Ništa nije moglo da poništi radosni mir njezine duše, ni onaj događaj sa bolesnicom, niti fizički bol, koji se iz toga jetko ponavljao. Kao bijela ptica lepršao je njezin zanos plavim visinama i pjevao:

— Hvala Ti, Gospodine, što me darivaš radošću!
Radost je sestrica Anđela — —
Da Ti pjeva duša moja hvalu Serafina.
Hvala Ti, Gospodine, što me darivaš patnjom!
Patnja je sestrica Čovjeka — —
Da Ti pjeva duša moja hvalu Križa.

Na dvadesetom krevetu u velikoj bolesničkoj sobi — bio je to pretposljednji krevet u dnu dvorane — ležala je gospođica Iva. Kratka crna kosa napadno je okružila žuto lice u kome nije bilo života. Samo je u tamnim očima toplo i povjerljivo plamsao njegov žižak. Bolovala je od teške anemije. Liječnici su nazivali njen »slučaj« interesantnim i ljekarsksi znalično posmatrali kako pomalo zadobiva snage i vraća se hvala preparatu jetrenom i želučanom.

Bolesnica je zamolila da je smjeste na krevet sučelice prozora. Tako je mogla da vidi titraje i igru boja

MIRKO UZORINAC: AUTOPORTRET (Ulje)
S izložbe u salonu g. M. Schire

na nebu i oblacima i da gleda zdepaste vrapčiće kako se na prozornicama natežu i pravdaju o mrvice kruha koji su im nastavljale bolesnice.

Strašno je i očajno bilo ležati ovako nemoćno kao bogalj, i u početku je plakala kao dijete. Žutim je rukama prekrila lice da sakrije suze kojih se vrlo stidila, ali nije mogla da ih sustavi. Osim vlastite bijede djelovala je na nju zamorno i poništujući sama bolnica, a naročito bolesnici. Teško je podnosila vonj onih dvadesetak žena. On joj udarao u glavu, razdraživao je i kanda ga osjećala nesamo njuhom, već i na čitavoj koži. Gadila se od hrane koju su dijelile bolničarke u limenim šoljama i s mukom bi posrkala žlicu juhe. Bolesnice su mljaskale kod jela, prigovarale hrani i proklinjale gospodu u prvom i drugom razredu, koja »fino žderu« — dok njima nose jelo »gadno, kao za svinje« i zavidno pogledavale na one sretnice, kojima

su posjetnici donosili bolji zalogaj. Uzbuđivale je i surove šale bolesnica koje su prizdravljale. Ove su ubrzo otkrile da nova bolesnica pripada »međ gospodu« i izrugivale se njenoj gospodskoj »bokčiji«. Neke su od njih klele kao pijanice i propalice. Podmuklim su očima vrebale da iziđu redovnice, pa da se bace na svoju žrtvu. A gospođica Iva bi na sve šutila. Zaklopila bi svoje mutne oči i tiho ležala ukočena lica i otegnutih crta, kao da je zamrla. Nije poimala zlobu ovih bijednih žena i zaključila da su raspakošćene od siromaštva i neznanja. Ipak se uzrujavala i žalostila, ali ih je pobijedila svojom potpunom hladnoćom i mirom. Ušutile bi, a kad je najgora od njih nazvana »lajava Anča«, izišla iz bolnice, kao da se ostale stidjele da je zadirkuju.

Gospođicu Ivu hvatao je strah od duga bolovanja, a možda i trajne nemoći. Kad su je progonile jednom sablasne predodžbe, ona očajno uhvati za ruku sestru Amadeju.

— Bojim se, časna sestro, strašno mi je, pomozite mi! A sestra navora čelo u nekoliko zamišljenih, vodoravnih bora.

— Molite Oče naš, ili koju svoju dječju molitvicu, pa makar i skroz mehanički izgovarali riječi — činite tako nekolikoput uzastopce i popustiće tjeskoba. Vjerujte, dijete! A kad se smirite, nastojte da sebi predočite kakve lijepe krajeve, ili da mislite na ono, čemu ste se kada radovali. Čovječji je duh gibak, treba samo da se izvještite njime upravljati, a to je blagotvorno po tijelo.

Divna je ta mala, tiha redovnica! I bio je mudar njezin savjet. Pokušala je da moli. Riječi su se iznajprije ravnodušno odvijale iz njena pamćenja kao fine niti prediva. Jedna je izvlačila drugu. U početku nije mogla od nijedne da uhvati smisao. Poslije se trsila da ih pronikne i kod toga se uvijek iznova divila njihovoj ljepoti i dubljini. Nikad je za prijašnjeg života nije toliko zanosila njihova uzvišenost. U bolesti se njezin duh izoštrio, a osjećaji profinili i pročistili. I sve je rjeđe zapadala u krize očaja. A nastojala je, da posluša i drugi savjet sestre Amadeje. Neopazice je priviknula na to, da iz svojih razmišljanja izbaci sve neprijatne i turobne uspomene. Zaboravila je na svoju mračnu i hladnu uredsku sobu u negdašnjem samostanu Klarisa u Opatičkoj ulici, gdje je ispod sivih sjena svodovlja umirala njezina mladost, nije htjela da se izjeda mislima u koliko će mjeseci moći da otplati svoju zimsku kabanicu i kako će za sve ono vrijeme valjati da se zadovolji s ručkom po 10 D, da će tada kazalište da precrta iz svojih izdataka, a kino da svede na: jedanput mjesečno i to na onom od najlošijih mjesta, uopće, odlično joj uspjelo da nekako precrta i zabašuri u svojoj svijesti svu bijedu i beznađe svog živovanja. Izvještila se da ovako kad leži sa spuštenim trepavicama, obnavlja sitne doživljaje i svijetle slike svoga djetinjstva, kad je dolazila iz grada u pohode rođacima na selo. Jedine ove bile su obojene vedrim i nasmješljivim tonovima. Mislila je o sunčanim i dalekim poljanama, o prozračenim i mirisavim pejzažima. Voljela je igru svijetla i sjene, kad su oblaci lebdjeli iznad suro-plavih dravskih rukava, a ona je sjedila na obali, tabančiće kvasila u vodi, a bijelim se šljunkom nabacivala na divlje patke u šašu. A mirisalo je na vodu i ribe i posušene trave. Gdjekad se pružila nauznak sred prezrela žita. Oko nje su lijetali i zujali kukčići, bilo je zaparno i zadah bilja lijegao je na prsi, ali se slatko počivalo. Nije sanjarila, nije razmišljala. Prometnula se u vlat pšenice, u kukca na klasu, u lastavice, koje se sigrale na nebu, u peruniku kraj potoka, u radoznali i drski vjetar. — Bila je mrvica i ujedno dio od svega — —

Tako je gospođica Iva preturila očajanje. Sad je već umjela da mirno i kritično, ali i sa toplinom i učešćem posmatra svoj okoliš. Doživjela je dirljive dokaze čovječnosti i dobrote od ovih surovih priprostih bolesnica. A sve su to one činile tako prosto i prirodno, bez prenemaganja, po istinskom porivu svog srca, da se često zapanjila i duboko zamislila. Zapravo je njezina bolest bila duhovni dobitak. Ona se u bolnici naučila doista poštivati i voljeti čovjeka. Sad je razumjela da je ono gađenje i groza u prvim danima njezine bolesti imalo duboki korijen u njezinoj sebičnosti i samoljublju i samoživosti. A duhovni i neprimjetni vođ njezin bila je setra Amadeja, blijeda redovnica. Gospođici se Ivi učinilo kašto kad je za sumraka prolazila između kreveta, da su bijela krila redovničkog vela upravo snopovi svjetlosti koju odrazuje njezina nutrinja. Gdjekad su joj i oči dobivale neobični sjaj i dubljinu, kao da su gledale u nešto česa nijesu drugi vidjeli; bile su prozračne i svetačke, označivale su čistu dušu. Takovom unutarnjom krasotom zasjale su, kad ju je danas grunula o grudi ona bolesnica. A ipak se lice trznulo, osjetila je bol, vidjelo se to sasvim jasno.

Gospođica Iva je zamišljeno turnula ruke ispod zatiljka i zagledala se u strop. Ona mora da shvati dušu sestre Amadeje, i zato će je nešto zapitati. Kad je sestra došla do nje, reče joj sasvim tiho:

— Govori se, sestrice, da imate ranu na prsima . . . Je li to istina?

Sestra se Amadeja vrlo smete i porumeni. Dakle i to su već izbrbljale pomoćnice bolničarke? Ništa ne može da ostane skrovito u bolnici. Sve se razviče, raznese i provuče i poružni kroz sva usta i sve duše bolesničke. I šutjela je zbunjeno.

— Oprostite, časna sestro, nijesam zapitala iz znaličnosti. Ali vidjela sam kad vas je udarila ona žena i primijetila sam vaše neobično nadvladavanje same sebe. Dugo već razmišljam o heroizmu stradalništva. Kad bih mogla da ga dokučim, bilo bi to za me obogaćenje, jedan silan i divan doživljaj. Odgovorite mi, sestrice, molim vas! I zagleda joj se u oči duboko i puna očekivanja.

Sestra je Amadeja osjetila da je dobro, ako odgovori.

— Da, na prsima imam tuberkuloznu ranicu.

— Odavna?

— Nekoliko godina.

— I ne tužite se?

— Ne tužim se. I osmjehne se kao sa naivnosti pitanja.

— I oduvijek ste trpjeli bez gunđanja, bez bune? Sestra Amadeja uzvine obrve iznad svojih svijetlih očiju kao dva tamna oblačića.

— Gospođice, reče ona zamišljeno i gotovo turobno, i trpjeti treba da se nauči. Ali o tom ću da vam govorim poslije pregledbe

Ipak nije na to dospjela ni poslije liječničkog pregledavanja bolesnica, tek je poslije podne uhvatila nešto vremena. Stala je uz rub kreveta, ruke je naslonila o grudi i govorila poluglasno, toplo i proćućeno kao da se ispovijeda.

— Iznajprije sam se silno prepala i probdjela noći od straha. Molila sam se uporno i silovito i plakala — mnogo plakala. Ah, bila sam nestrpljiva, plahovita žena i zaplašeno dijete!

— Nijesam umjela da trpim unatoč lijepim svetačkim primjerima, unatoč svim toplim i blagim opomenama i savjetima sestara i svoga duhovnika i vlastitih zanosnih odluka. Umjesto da mi trpljenje iskristalizira duh, ono ga izobličivalo i zamračilo. Tako sam se lomila u muci, činilo se, da će moj redovnički život propasti, prsnuti kao grozd za jesenskih kiša. Zamalo što me patnja nije učinila zlom, pakosnom. — Ipak Gospodin nije htio da se izgubim.

Sestra Amadeja podigne oči prema nebu, a lice joj postane djetinjski umilno. Kad je pogledala gospođicu Ivu, sjetila se ova zlatno-zelenih ljetnih sjenokoša, a iznad njih plavetnila bezgraničnog neba i oćutila je čar tišine i smirenosti.

— U ono sam vrijeme radila na kirurškom odjeljenju, pričala je sestra. Jednoga dana dovezoše nekog dvanaestgodišnjeg dječaka. Vršaći stroj iščupao mu desnicu. Nije mogao da preboli, ali je ipak živio tri sedmice i trpio užasne muke, no podnosio ih nevjerojatnom jakošću, upravo junaštvom. Stiskao je zube da prepriječi krikove i katkad samo istiha zaječio. Jednom za ovih velikih bolova motrila sam ga pozorno i zadivila se, kako su mu oči i lice bili preobraženi i nezemaljski lijepi. Nijesu ga izobličili grčevi bola. Ili ih možda i ne ćuti? Nijesam mogla da otrpim i zapitam ga gotovo nestrpljiva s onoga mira:

— Zar te ne boli?

— O — da — boli! istisne dječak.

— Ali kako možeš toliko, a tako tiho da trpiš? zapitala sam začuđeno i osjetila sam se onim herojizmom nekako lično povrijeđena.

Dječak me na to pogledao nekim naročitim, dubokim pogledom, kao da se borio bi li se povjerio, ali ja sam ga uporno gledala, hlepila sam za odgovorom. Neću nikad zaboraviti milinu glasa kojim je rekao:

— Obećao sam dragom Isusu, da ću trpjeti tiho i radosno — — —

Tiho i radosno! ponovi sestra Amadeja i stisne tako prste, da su pobijeljeli u člancima.

— Shvatate li, gospođice, kako sam se zapanjila i zastidjela? Tiho i radosno trpljenje bit je i ljepota redovništva. Rječi malog mučenika bile su zrno pšenično što nije palo na neplodno zemlju. Otad je započelo moje duhovno podizanje i prekaljenje. Sestra je Amadeja ušutjela, jer je osjetila da bi dalje kazivanje bilo povreda njezinih najtanjih i najboljih ćućenja, a bolesnici da je to i suvišno.

Gospođica Iva slušala je oštro nategnutom pažnjom ispovijest redovnice, a njezinu je dušu proniknula divna spoznaja, da je patnja samo jedan oblik radosti za onoga koji služi Gospodinu.

CVJETKO ŠKARPA:

JESEN

Jesen je došla žuta i blijeda
Kô djevojka neka, koja sa strahom
I s bolom neizmjernim plačući gleda
Lice u zrcalu posutom prahom.

I kad je svojom nevidljivom rukom
Sa stabalja počela cvijeće da kida,
Cijela je šuma tad stala da rida,
Al' ja sam sve to gledao s mûkom...

I čim je u mrtvilu davnih snova
Na zemlju pala posljednja hvoja,
Šuma je bila bez cvjetova,
Al' moja duša puna boja.

Jer ja sam osjećao u tome času,
Da je u čarima svojih ljepotâ
I po svom mirnom i spokojnom glasu
Smrt mnogo ljepša od života.

Pa zato se srce sad moje ne stišće,
Već sav sam sretan i zanesen,
Kad s granja počne da pada lišće
Kroz sumornu, mutnu jesen.

JAGODA TRUHELKA

OTAC

(SVRŠETAK.)

Kako je spustila lice nad Isakovom rukom, Isak je drugom slobodnom lako pomiluje po glavi, koja je bila sva zavijena uz tjeme privinutom gustom koprenom, što je čisto naličila na redovničku kapu. Na taj nježni dodir Lidija strašno zarida, uzalud trudeći se, da uguši glas i duboko ukapajući lice u Isakovu šaku. Ramena joj se tresla kao u groznici. Napokon prousti Isak mirno i sabrano:

— Ne plači, Lidija; bilo nam je tako suđeno.

— Ne, ne, nije samo suđeno, — jecala je ona isprekidano nižući riječi, ja sam kriva, unesrećila sam tebe, razorila tvoj mladi život, ucvilila ohološću svojom oca tvoga... O to su teški grijesi, za njih nema oproštenja. I da sam te još jednom smjela da vidim, milost je nezaslužena. Oh, kad bi mi mogao da kažeš jednu samo dobru riječ, — oprostiti mi onako ne možeš...

— Umiri se, draga oprostio sam ti već odavna. Svi smo mi grješnici na ovome svijetu. Kriv sam i ja tebi. Nijesam smio da te privežem uza se. Bio sam preuzetan, kad sam mislio, da bih te mogao usrećiti... No sve još može na dobro okrenuti. Našla si — iako kasno — sreću svoju...

— Ne gradi se svoja sreća na ruševinama tuđe sreće, — zavapi Lidija bolno, neutješno. Za mene više nema sreće na ovome svijetu. O, Isače, Bog je pravedan — pokarao me po zasluzi, ljuto me pogodila šibika njegova pravednoga gnjeva... Za mene više nema ni života u svijetu, jedini je za me još put pokajanja i pokore. Jer onoga za koga sam mislila, da bez njega ne mogu da živim, nema više među živima...

Isak ne odgovori. Gledao je više sebe onim pogledom, kojim je u svojoj muci vazda gledao u nepoznate daljine. Stisne slabim stiskom Lidijinu ruku i rekne tiho i jednostavno:

— Sirota moja!

Opet žena zajeca na te riječi blaga praštanja i smilovanja. S velikom mukom i stidom izusti oklijevajući:

— Isače, kad bi ti htio, kad bih ja smjela, prije nego što se sklonim za zidove mira da te povezem sa sobom, da te dvorim, vidam i njegujem, dok ozdraviš — je li ta želja prevelika?

— Ja više ozdraviti neću, šapne mladi muž mirno. Hoću da ostanem tu do kraja; meni je ovdje dobro. Nego, što reče, da si nakanila za kakve zidine?

— Samostanske; uzeću na se doživotne pokore. I sada dolazim ravno iz kuće, gdje me primiše, da se pripravim za novicijat. A kad položim zavjet, nikada više neću ostaviti zidine posljednjeg utočišta.

— A na dijete svoje zar ne misliš? s gorkim prizvukom pitao je mladi muž.

— Dijete moje? trgne se Lidija. Mislila sam i na nj, mnogo i teško. Ne misli, da mi je bilo lako ostaviti. No ja znam, da mu ne bih bila valjana mati: s otrovanom dušom, punom i prepunom teških doživljaja i u spomena svake ruke, s takvom se dušom ne odgaja mladi život. Djetetu treba sunca i veselja, ja svome ne bih mogla dati ni jedno ni drugo. Pokraj mene imao bi tužan život, mladost bez mladosti. I koliko mi je god teško i bolno bez njega, znam, da je u dobrim rukama i dužna sam tebi i ocu tvome naknadu za sve, što sam skrivila i otela tebi i starome Zadiku. On je tebe odgojio za čestita čovjeka, on će i unuče odgojiti, ako je božja volja, da ti ne uzmogneš...

Jedno vrijeme zašutješe oboje ko zaronjeni svako u svoju bol. Onda polako pristupi pater Teofil i namigne Lidiji, da je vrijeme otići. Rastanak bješe kratak i spokojan. Lidija se naže nad Isakom, pritisnu svoje usne na njegovo čelo, on je poljubi u ruku — i bješe mu, kao da se i čela i usana njegovih dotakao kip od kamena, tako je bila hladna i ledena i ruka njezina i usne njezine. Ljudski lik, iz kojeg je istekla i toplina i sva požuda življenja. Rastalo se dvoje ljudi, kao kad se odvoji zreli plod od svoje voćke...

Nekoliko časova gledao Isak za iščezlom crnom prilikom, a onda se iz oba oka počnu otkidati dvije debele kapi, slane i čemerne pa se polako spuste niz lica...

Stanje Isakovo pogoršalo se rapidno. Treći su dan liječnici tvrdili, da su mu dani izbrojeni. Pater Teofil ne ostavlja krevet svoga bônoga druga. Dan i noć sjedi kraj njega i drži mu ruku.

Čim se digne da odlazi, Isak se uznemiri i usne prošapnu uza sklopljene vjeđe:

— Ostani, molim, ne ostavljaj me...

U časovima kad je pri svijesti i nešto jači, razgovaraju se, Isak naručuje prijatelju posljednju volju svoju, štaviše kušao i da piše, a ima se poslati ocu njegovu. Onda dođu nekad na red i druge stvari, Isak pita, kao što je pitao još u boljim danima svoga bolovanja, Teofil odgovara, tješi, bodri. Ne, nije teško umrijeti kad je duša čista, a Isakova je čista i bez grijeha. Milostivi Bog primiće je u slavu svoju...

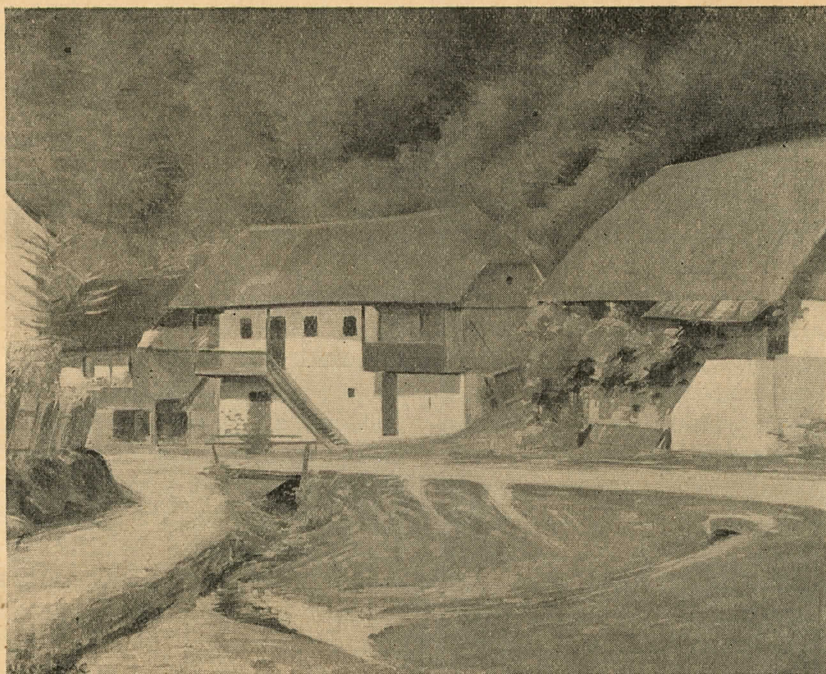
Kad bi treća noć iza Lidijina pohoda, Isak se odjednom prene i progovori potpuno budno i sabrano:

— Ivane — došlo mu je na pamet krsno ime patra Teofila — Ivane, htio bih nekome još da učinim kakovo veselje...

— Govori, brate, ja te slušam.

— Brate, ti si mi učinio toliko dobra, otkad sam tu, htio bih da ti podam znak svoje zahvalnosti — tebi na radost,, a meni — bude li volja božja — na hasnu i... Bi li tebi bilo drago, da se pokrstim?

Pater se Teofil uozbilji.

MIRKO UZORINAC: SEVNICA (Ulje)

— Ako je tvoja želja i iskrena i slobodna volja, ne bih znao većega veselja, da mi učiniš, svečano govoraše duhovnik.

Iza nekoga vremena svršavao se jedan mali i priprost obred u kutu iza vrata bolničke sobe, obred, koji je za sve nazočne bio potresno uzvišen, dok je bolesniku donio potpuno smirenje. To se dogodilo u samu ponoć, i sva trojica — pater Teofil, liječnik, još jedan redovnik bili su jedini svjedoci. Teofil držao je udilj Isakovu ruku u svojoj sve do časa, kad se duša odijelila od tijela. To se dogodilo u samu zoru, kad je prva rumen po sniježnoj okolici prosula vijence ružica, prebacila ih preko planina i dolina i ulazeći kroz prozore bolničke sobe okitila bijeli samrtnički plašt...

XX.

Mali Leon nešto je bio neraspoložen. Svi su otišli, njega su kod kuće ostavili. To jest, otišla »mama« Rahelina i odvela svu svoju djecu nekamo u goste. Doduše još je tu nono. Ali nono ima posla. I onda ga ne smiješ buniti. Kaže nono, Leonče neka se sigra sam. Poslije kad svrši; igraće se s njim, štogod bude htio. Leonče bi voljelo, da se ide malo napolje da hoda, da gleda tramvaj i željeznicu fufu i kola i konje nego baš i da se sigra sa nonom. Ali nono veli, Leonče kašlje i napolju je i zima pa se ne smije iz kuće. Dakle dobro. Igraće se sam. Najprije se uvjerio pogledom, da je nono zbilja »u poslu« i da »kako veli« računa. To će reći; sjedi na sećiji, drži na koljenima neke masne teftere i izlizane biljежnice, pisaljkom kiti uprljane listove štapićima i tačkicama, i tako pola »piše«, pola pisaljku oblizuje. Bog zna, je li barem i slatka?

Leon se najprije odluči, da će se igrati »svoju sobu.« Stane dakle iz svih ormara i ormarića i stolnica da vadi stvari, vadi stvari i razbacuje nasred sobe: igračke, koliko ih god bilo, svu menažeriju, cirkus, vrtuljak, lutke — Bog te pita koliko ih je bilo i kakve sve fele — pa onda svoje haljinice, košuljice, štogod se našlo po spremnicama. I kad već ništa nije bilo u ormarima, uputi se posteljici, stane vaditi jastuke i dušeke, pokrivače i jorgane, skrca i te, kud i ostalo, onda se popne u krevetak, upre se obim rukama o stranu i stane drmati, tresti, turati, gurati vičući: Aga, aja, ha, fu, fu, fu, š, š, š, hop, hop, biva goni lokomotivu i lokomotiva sopće, huče, fijuče, da je prava milina. Kad se zasitio vožnje, prestane i pogleda, jesu li već daleko stigli. Kadli, još stoji sve na svome mjestu. Dakle ni to ne. I lokomotiva zatajila i izgubila svoga čara. Ajdemo dalje. Skine se niz krevetak, pri tom zadre mu se peta u mrežu i pokida nešto konaca. Ništa to. Ovdje sada nema više ništa novo. Ići će se u nonovu sobu. Dok je tako lokomotiva još lomatala i ružila, Leonče nije čulo, da je napolju zvecnulo zvonce, nije čulo, da je nono izišao i vratio sa »poštom«, to će reći s jednim paketom i jednim pismom. Nono pokadšto dobiva tako po kakovo pisamce ili paketlić. Ali Leonče nikad ne saznava, što se u njima nahodi. Dakle ga i ne zanima. Glavno je sada, da nono ne gleda ovamo. jer sjedi na drugome kraju sećije, leđima okrenut spram unučeta i prebire »poštu«.

— To dobro, pomisli Leonče i najprije uze da promotri sobu. Doduše mnogo je prazna, osim sećije sa dvije strane i peći samo je tu još onaj žuti ormarić i drugi veliki ormar u zidu. Ali to je dovoljno, da momentano namiri Leonovu radoznalost.

Sa žutim ormarom, izgleda, danas nema ništa. Nema na njemu ključa, a bez ključa ne možeš ga otvoriti i gledati, je li još u njemu onaj divni sedmoro-

kraki svijetnjak, kojeg bi Leonče najvoljelo da ima. No biće dobar i onaj drugi ormar. S tim više, jer je na njemu ključ. Oj radosti. I doseći ga možeš, kad se propneš na prstima, i okrenuti se da i — otvoriti. Divote, sve puno: dole same cipele, cipele, onda u drugome redu haljine, bijele, mrke, onda tu ima i šešir i fes i svašta, svašta, čega nije bilo u njegovoj bijeloj sobi ni za lijek. Dok je Leonče sada vršio svoj posao, sigrao se, t. j. počeo da vadi stvari no sasvim po drugome sistemu nego u svojoj sobi, dakle polako i tiho sve poslagao na podu naokolo i u svojoj revnosti nije vidio, kako je nono najprije pomno ogledavao poštu, jednu pa drugu, onda čitao, što piše na njima odozgora, čitao i brao slovo po slovo, makar su bila velika i ravna i kao naštampana kako to nono voli, onda ogledavao paketić, kako je bio ušiven, čvrsto svezan i obilno zapečaćen kao da se u njemu krije velika dragocijenost — a onaj, koji je poslao, baš je bio tačno i oprezno čeljade. Onda Leonče još nije vidio, kako nono isprva nije znao, što bi najprije pogledao iznutra, pismo ili paketlić, kako se najposlije riješio za ovaj paketlić. Poče nožićem da para omot, izađe kutijica, kad otvori kutijicu, a to nije ni zlato ni dragocjenost — nono Zadik nije rijetko dobivao i takovih pošiljaka — nego su dvije otrcane, isprljane, masne knjižice, kao od miševa izgriženih krajeva i kako ih je vrlo začuđeno pogledavao sa svih strana, onda otvarao, te list po list — prvi je falio — a i bez toga ne bi razumio, prvo jer su slova bila strašno sitna, drugo jer Zadik ne mari za knjige uopće, a ovakove iz kojih odmah ne poskaču slova u oči, još i ponapose. No tu je sada u jednoj knjižici bio bijeli listić, nov novcat i na njemu — ta to je rukopis njemu vrlo dobro poznat, od svih rukopisa, kojima se morao u svome dugom vijeku biti i tući — najpoznatiji — rukopis Isakov! To dakle šalje Isak ove knjižice! I staro srce očevo stane da skače od veselja i sreće — nakon dugih sedmica i mjeseci prvi glas od sina.

Nude, da vidimo, što piše. — Dohvati — istom se sada sjetio, da se bez đozluka — naočara ne može čitati; pogotovu za sinovlje pismo treba odmah da se uči prema sebi bez trudna i dugočasna biranja. Od same radosti stanu se tresti stare ruke a oči gotovo pobožno milovati slovo po slovo:

— »Ove knjižice mome sinu jedincu, da čita, kad odraste šesnaest godina. Neka ga donle očuva Gospodin Bog pa i preko toga, da bude živ i zdrav... Isak Ruben...«

Dalje ništa! Šta to znači? Ove dvije stare knjige Isak šalje Leonu, koji je još tako daleko od knjige i čitanja? Isak je doduše od uvijek bio zaljubljen u knjige i njemu su bile sve drage, bile nove ili stare. No pa šta, šalje sinu, na tome nema ništa, makar je ponešto čudno. I onda ono, »kad mu bude šesnaest godina«, šta to znači? Ta mogao mu je i sam predati, kad se vrati. Kad se vrati?

Starac se odjednom zgrane. Čisto ga nešto diglo sa sećije. Oblije ga vrućina, srce pobrza udarce. Odmah stanu ruke da ruju po sandučku, da nije još štogod unutri. Aha, tu je još lisnica, od fine smeđe kože — on mu ju je jednom poklonio iza dobra pazara, lisnica i u njoj vazda ćageta i teftera, papira i spisa: u sivo platno uvezana legitimacija s fotografijom, nešto novca i onda i onda mali plosni tobočić, u njemu uklopljen papirić, a na papiriću nešto piše — ako prineseš blizu očima, možeš da čitaš: Isak Ruben, i t. d. i t. d....

Šta to samo znači? Starca sve jača hvatala muka i neki mukao strah. No tu je i pismo, naslov kao od iste ruke kao onaj na kutijici. Biće tu sve napisano. Otvori omot, razvije pismo — pisano je istim velikim pismenima kao da su štampana, i kako ih stari Zadik voli i begeniše. Prsa mu se tjeskobno dignu pod teškim uzdahom, kad je počeo da čita:

— »Velepoštovani gospodine!« — Gospodine, — a gdje to tako piše sin ocu?

Starcu se ruke nanovo stresu i sve jače i jače, da je papir zatrepetao kao list na vjetru a u srcu mu se zabode oštra igla, duboko se zabode.

— Šta je to, šta je to, Bože svemogući? šaptale su blijede usne, dok se trudio, da čita dalje, da bere slova, da bi saznao, šta mu nose i javljaju... I javljaju najjednostavniju vijest, što se kroz četiri duge i čemerne godine raznosila po milijun puta na sva četiri kraja svijeta iz plamena i krvi, kroz tutanj topova i riku pušaka, i sred gomila rastrganih leševa nevinih ljudi, raznosila kao strijela, da kome probode živo srce, srce roditelja, djece, braće i oca...

— »Pre... prem minuo... bez borbe i boli blago u Gospodinu...«

Vijest, slaba i neopipljiva u liku slova i pismena, bila je dosta jaka, da digne starca sa sećije i da ga baci o tle. — Sroza se na pod riknuvši.

— Isak, moj sin jedini! i udari čelom po daskama. — Isače, Isače — Svemogući Gospodine — ne, ne može biti! On je živ, nijesi mi ga oteo — Bože jaki, strašni, što sam ti skrivio, da me tako teško kazniš... Moj sin zar mrtav...

Zajaukne starac. Kao grom žestoko pograbi ga bol i tresla lomnim kostima, lomnom dušom kao oluja, kad krši i savija suho granje. Prste zarije u kosu i stane ju čupati neprestance udarajući glavom o pod i vrišteći bez prestanka bespomoćnim očajem.

— Isače, o moj Isače, sine moj jedini... Zar da te moje oči više nikada ne vide, očinji vide moj, jedina utjeha, razgovor starosti moje...

Pa kad presahne vrutak riječi i vapaja, prepusti se plaču i ridanju, nekoć isprekidanu zazivima sina i Boga...

Kad je prvi žestoki jad počeo da odumine i prelazio u tiše jecanje i jauk, još uvijek ležeći licem na podu, osjeti odjednom dodir na svome ramenu. Dotaklo se nešto i vrata njegova, nešto toplo i premekano kao pamuk i svila. Zadik, otešćao od boli i jada, s teškom se mukom osovi na koljena. Pred njim stajalo čudno malo biće. Čudno biće, malo Leonče u čudnoj opremi.

Obramen'o se hrpom odijela, preko njih prebacio par velikih cipela kao dva čamca, niz pleća vukle se za nj'm po podu bijele gaće i pola kaputa, na glavu turio šeširinu širokih krila, ispod njih izviruje lice, izviruju oči, divno lice i divne oči djece Izraelove, u kojima se bezdna začamila skromnost i ovejanost, sva suptilna duhovitost i stvarna krutost generacija sa svim svojim tisućljetnim životima, doživljajima i stradanjima, lutanjem po pustinji i svijetu, kraljevanjem i robovanjem — na tome licu stajaše smiješak djetinji anđeoski, sladak i lukav:

— Nono dlagi, nemoj pakati. Ajde da se siglamo. Ja ću biti andle, a ti ces pazaliti »stvali, stali, stali stvali«.

Starac se zagledao u unuka, kao u kakvo priviđenje. Najprije tupo i glupo bez iskre razumijevanja. Lice mu je b'lo sve ogrezlo u suzama i one se još neprestance točile niz obraze, no već tiho i bez glasa. No kad je mali ponovno tresao starca po ramenu i ponovio svoj pjev: »Nemoj plakati, nono slatki, iglajmo se »stali stvari!« . . . starac se odjednom zasmije, zasmije se — Bogo dragi i smijao se golemim smijehom, sa smijehom se pomiješao plač u nerazmrsivi jad, zgrabi dijete obim rukama, pritisne ga k sebi kao da će ga svega pretočiti u sebe, zakopa lice svoje u meko toplo tijelce jecajući:

— Sine moj jedini, Isače — Bog te uzeo, Bog te opet i dao. Slava i hvala imenu njegovu!

— Ja n'jesam Isak, Isak je babo, a ja sam Leonče, protestiralo dijete i stane se odlučno izmicati iz djedova zagrljaja. A kad mu je to uspjelo, pograbi starca za ruku, stane ga vući i rekne:

— Ustani, nono, sada cemo se siglati »stali stvali, stali stvali«. I prošeta sobom, a za njim se vukle stare stvari i teški jad ucviljena oca . . .

O. LEONARD KALAC:

ZIMI

Mutno je danas sunce —
Magle se dižu iznad bregova,
ko vela svjetlucaju
iznad polja i dolova.

Zima je, zima . . .
Krajina nijema šuti,
a beskrajem
magleni veo nebo muti.
S njeg nestaje vedrine —
A srce je tako željno
sjaja, topline.

ZA TVOJIM PROLJEĆEM

Za tvojim proljećem, o Istro!
uzdišem iz ove tuđine.
U srcu nosim svom u cvatu
lugove tvoje i doline.

— Opojna gdje je melodija?!
Slavuja pjev uz cvjetne staze.
U krošnjam vjetar — a s oblaka
osmijesi sunčani slaze.

Uz proljetnu sam ovu pjesmu
težaku našem stisko ruku,
Osjećali smo da smo braća,
i blagoslivljali njegvu muku.

Ja blagoslivljah njegvu muku
Kad s čela vreli znoj mu teko,
Razumio me brat u boli —
Pri srcu bje mi toplo, meko . . .

Za pjesmom tvoje zemlje, Istro!
uzdišem iz ove tuđine,
i molim: Bože čuvaj braću,
na tvrdoj grudi što se kine!

FRANJO PUŠKARIĆ:

ZMIJA

(SVRŠETAK.)

FANTASTIČNA PRIPOVIJEST

Pođemo. Putem smo šutjeli kao da se ne usuđujemo govoriti o onome što nas je pokrenulo na put. Ja sam se bojao da se ne počnem prepirati kako o tome s prijateljem, a on je šutio valjda zato, jer nije smatrao vrijednim da govori o tome. Nijesmo ni o čemu drugome započinjali razgovora, jer smo osjećali da bi to bilo smiješno i, upravo, suvišno. Ja sam ga tek od vremena do vremena samo pogledavao, kao da se bojim neće li se razljutiti što ga mučim ovako, a on, kao da je to znao, samo bi se okrenuo sa zagonetnim smiješkom na drugu stranu, kao da me hoće i dalje ostaviti neka se mučim u sebi o tom što on sad misli.

Kad smo već bili blizu muzeja, rekao je nekoliko riječi o njegovu uređaju i kakvih sve životinja ima tamo. A tad me je iznenada upitao, kakvu zmiju da uzmemo? »Kakvu zmiju? Ja zaista ne znam!« »Eh, onda ni ja ne znam! Otrovnicu je ipak opasno uzeti, a običnu bjeloušku da uzmemo, neće imati nikakva efekta« pridometne on.

»To se razumije da neće. Ili možda i bi! Ta ti ljudi nijesu baš proučavali prirodopis, a da bi znali koja je zmija otrovna, a koja nije.«

»Ali ipak, netko će je već poznati i mirno je ukloniti. To bi bila blamaža. Ljudi bi se smijali i izvrgli ruglu one naivnjake koji su je ovamo postavili. Ili bi to shvatili kao nečiju bezazlenu šalu. Ja, dakle, mislim, da doista ne bi imalo smisla uzeti neotrovnicu. To bi bilo isto tako, kao kad bi papirnatim mjehurom htjeli razoriti tvrđavu.«

»E, pa onda uzmimo otrovnicu!«

»I uzećemo je! Mi ćemo dobro paziti da se nama što ne dogodi, a što će biti na pozornici, neka paze oni koji će biti tamo s njom u društvu. Ili se ti, možda, bojiš nesreće na pozornici ili u kazalištu? »Ako se toga bojiš, onda je najbolje da se vratimo!«

»Da, bojim se, ali... ipak, to jest, ja ni sam ne znam, što da učinim. Ali kad smo već dovle došli, ne mogu uzmaknuti, gotovo pred ciljem. Ta to bi bilo smiješno i kukavno! Dakako da ja ne bih htio da se dogodi nesreća, ali bez toga izlaganja nesreći nema ništa. Nitko mi, nažalost, ne može zajamčiti, da se ništa ne će dogoditi. Uostalom, ako bi to koristilo....« htio sam reći, ako bi to koristilo svima ostalima, možda bi se i moglo dopustiti, ali me je prijatelj ljutito prekinuo.

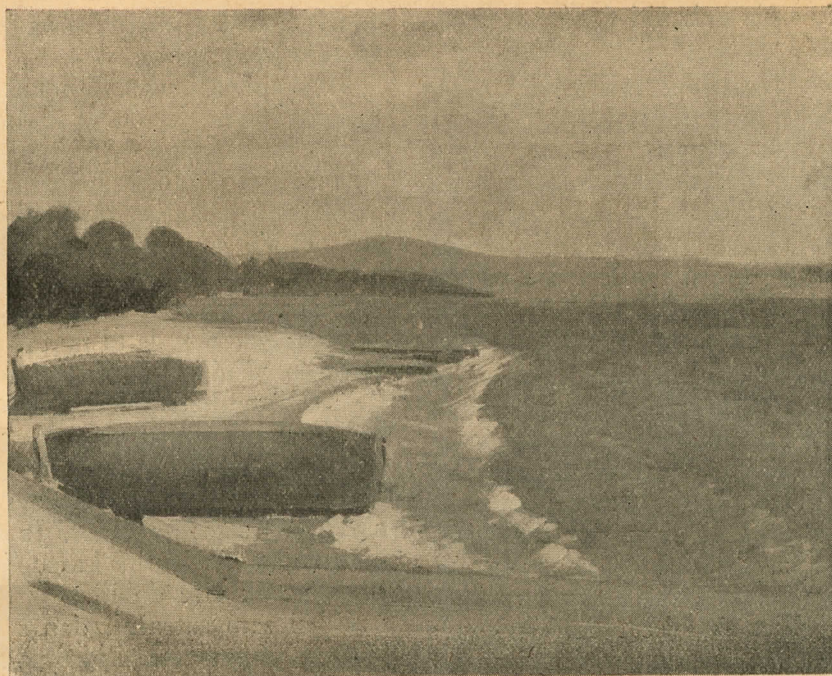
»Glupost! Koristilo! Što bi koristilo? Što uopće može ljudima koristiti? Koristilo bi, da pronađeš siguran lijek protiv raka ili sifilisa, ili da barem izumiš nešto, što bi bilo kao mana nekada u Egiptu. To bi ljudima koristilo! Ali ovako? Često su puta dali ljudi decimirati vojsku da uvedu nekaki red, ali je slabo koristilo! I sveti je Petar mislio, kad je krstio tri tisuće ljudi da izvršuje vanredno korisno djelo, pa kakva korist danas ljudima od toga?«

»Ne! Nemoj ti tako! To je i opet neshvaćanje. Ti si mislio, da si me shvatio donekle, kad sad ne govoriš više o hirovima i fantaziji. Ali se još uvijek varaš. Ta ja i nemam namisli da preokrenem ljudstvo. To je samo kao neki maleni znak, kao neki putokaz koji pokazuje put u golemoj, nepreglednoj i neprohodnoj pustinji. I što su ti znakovi, ti putokazi gušći, to je, donekle, laganiji put kroz tu strašnu i zamornu pustinju. A ako ni toga nema, tad se ne možemo ni s mjesta maknuti. Mene, doduše, boli, što se za te signale moraju trgati grane da se drugima pokaže put naprijed, ali bez toga ne ide. To jest, ja gotovo i ne bih trgao tih grana naprosto zato, što ne mogu gledati tuđe žrtve, ali si onda predbacujem, da sam nekaki slabić i mlitavac. Nešto mi govori, da bez žrtava ne ide. Pa makar me one plašile kao neke sablasti, ja ću ih ipak prinijeti. Taj grijeh preuzimljem na sebe. Možda ću time druge oteretiti. To bi mi, uostalom, i bila jedina utjeha.«

»Dobro je; dosta je toga! Već sam ti rekao da ne ću da slušam propovijedi, a pogotovu ne ovdje na ulici. Već evo nas na mjestu, pa sad reci brzo, da li da uzmemo otrovnicu ili ne?«

»Da, da, otrovnicu« odgovorim ja naglo i zbunjeno »pa to smo već i rekli; da što bi drugo već otrovnicu!«

Ulazio sam još gotovo s tim riječima na ustima, i starac bi me bio mogao i čuti, kad bi baš pazio na to što će posjetioci govoriti ulazeći. On se, naime, nalazio tik kraj vrata i klečeći je promatrao nekake kornjače što su se udobno smjestile u svojim krletkama kao kokoši na gnijezdu. Ali, činilo se da nas on nije gotovo ni primjetio, jer se tek na naš drugi pozdrav okrenuo prema nama, ustao i ispustio iz ruku nekake čudne sprave za koje nikako ne bih mogao reći zašto su mu služile. Činilo se da se vrlo obradovao našem dolasku ili barem dolasku moga prijatelja, ako već ja nijesam mogao da ga naročito počastim svojim posjetom, jer je, upravo, skočio k nama i to skočio takim skokom, da sam se začudio, odakle mu toliko snage za to. Bio je, inače, dosta niska rasta i već malo poguren u leđima, sa sijedom, dobrodušnom bradom i sivim, blagim očima. Lice mu je bilo okruglo i već malo upalo, s brojnim borama, a naprijed se smjestio, kao da se srami, zdepast i kratak nos. Uopće je čitava pojava njegova odavala neku zatečenost i kao neku zbunjenost, i on se držao neprestano, kao da je nekome nešto skrivio pa sad samo očekuje kaznu za tu svoju krivicu. I gotovo bi rekao čovjek, kao da njegove oči mole neka ta kazna bude što blaža, jer on doista nije htio da učini ništa zlo. Po njegovu se držanju činilo kao da on i priznaje tu krivicu, ali nas ipak moli svojim pogledom, neka ne shvatimo tako loše to njegovo zlodjelo, ta on ipak nije tako opak čovjek!

MIRKO UZORINAC: *S OTOKA BRAČA (Ulje)*

Mi nijesmo htjeli da i dalje povećavamo tu njegovu zbunjenost, već smo ga odmah poslije pozdrava umolili da li bi nam mogao posuditi jednu zmiju. Rekli smo da će jedan od nas držati predavanje o gmazovima uopće, pa mora imati sobom barem jedan primjerak na kojem će moći zorno pokazati sve odlike i osebujnosti reptilnoga carstva životinja. Starac se i opet začudio — štoviše — sad je bio i zbunjeniji i nije nam u prvi mah ništa odgovorio. Tek kad smo mi još jednom ponovili da se zmiji ne će ništa dogoditi, i da ćemo je na vrijeme povratiti, došao je malo k sebi i izgovorio lagano: »Zmiju, dakle?! Vi biste zmiju htjeli!«

»Jest zmiju! potvrdimo nas obojica i zašutjesmo odmah očekujući napeto što će nam starac na to odgovoriti.

»Pa dobro, ja vam je mogu dati, ali ćete mi obećati da se zmiji doista ne će ništa dogoditi, i da ćete mi je odmah poslije predavanja povratiti.«

»Dakako, dakako da ćemo to rado učiniti«, poviknusmo mi, to jest, upravo je poviknuo moj prijatelj, jer ja nijesam htio da kakvim nesmotrenim postupkom pobudim kakvo nepovjerenje u starca.

Starac se odmah udobrovoljio, njegovo je lice poprimilo nekakav mek izražaj, i stao nas usrdno moliti, neka samo pazimo da se zmiji ne bi šta dogodilo. On se, naime, boji toga jako, ta čitav se njegov život i ne sastoji u drugome, već što se bavi uzgojem nekih vrsta i rodova životinja. Ali naročiti su njegovi ljubimci zmije! On je, naime, već davno, dok je još bio mlad, ubio negdje na polju običnu bjelouški, i njezine su ga se muke silno dojmile. Nesretna se životinja sva svijala i prevrtala kad ju je on tukao, a poslije se njezin rep još dugo micao, premda je glava bila sva razdrobljena i razmrcvarena. Njemu se to čvrsto usjeklo u pamet, i slijedeće su ga noći mučile grozne sanje o tome. Usnilo mu se, da se svaki vlas njegove kose pretvorio u jednu zmiju, i sad se one sve složno svile oko njegova vrata i piju mu oči. Probudivši se od toga njegova užasnoga sna odlučio je čvrsto, da više neće ubiti ni jedne životinje i zato je sada s nekom naročitom ljubavlju uzgajao zmije, kao da se time želi odužiti onoj bjelouški za počinjeno zlo.

On se bio toliko zanio svojom pripoviješću i tako se raspoložio, da ja mislim da bi nam bio posudio i čitav svoj muzej, da smo ga zato molili.

No mi baš nijesmo imali vremena ni volje da predugo slušamo njegovo zamršeno razlaganje, već smo odmah stali raspravljati, kako ćemo najzgodnije odnijeti odavle zmiju. U tom nam je odmah pomogao starac rekavši da će nam on dati malu, zgodnu krlečicu, i da ćemo ga izvana oblijepiti papirom.

Mi smo ga slušali, razdragani njegovom dobrom voljom i razmišljali, kakovu zmiju da uzmemo. No tome se dosjetio i starac, i još prije negoli smo mi odlučili, upitao nas, kakovu vrst zmije hoćemo. On je odmah stao nabrajati različite rodove zmija navodeći ujedno i odlike i mane pojedine vrste.

Moj je prijatelj htio da se svakako uzme koja otrovnica, jer da će to jače djelovati, ali ja sam mislio, da bi mogla biti i obična bjelouška, baš onakva, kakvu je nekada ubio ovaj starac. Prijatelj se protivio govoreći da bi to bilo sasvim bez učinka, već bi naprotiv još i razveselilo publiku. Ja sam, međutim, mislio, da publika ne će imati vremena da razmišlja kakve je to vrste zmija, već naprotiv, biće dosta, da se na pozornici, u polutami, opazi lik zmije kako se vijuga. Biće, zacijelo, ljudi koji će se već te

pojave uplašiti i oni će onda uzbuniti druge. A drugo mi nijesmo ni htjeli, već da se publika uzbuni.

No prijatelj je bio protivnog mišljenja i rekao mi potiho, da bi glumac mogao prepoznati zmiju i umiriti publiku. Zato neka se svakako uzme otrovnica, kad je već možemo dobiti. Oni će se u kazalištu i onako svi razbježati, a zmija neće valjda na njih navaliti. Ja sam napokon pristao na to, i prijatelj je onda izabrao jednoga lijepog dalmatinskog poskoka, s velikom krestom na glavi veseleći se unaprijed, kako će ta kresta paklenski uplašiti publiku.

Mi smo, dakle, napokon dobili zmiju (dakako, uz obećanje da ćemo je vratiti!), i lijepo spremljenu u jedan mali umotani kavezić odnijeli je prema kazalištu. U kazalištu smo odmah potražili nekoga radnika kojega je moj prijatelj otprije dobro poznavao, a koji je gotovo svako veče bio zaposlen iza kulisa spremanjem i uređivanjem namještaja na pozornici. Našavši ga mi smo ga umolili, da dopusti mojemu prijatelju sudjelovati slijedeću večer kod njegova posla iza kulisa. Rekli smo mu, da nas neobično zanima ta stroj-zmija, i da bismo je svakako htjeli da vidimo izbliza. On je odmah kao oživio na te riječi, stao se jače zanimati za sadržaj naše molbe i počeo nam pripovijedati kako su jučer gotovo čitav dan vježbali taj komad, a naročito je mnogo muke bilo kod prizora s tom zmijom. Danas će također nastaviti s vježbanjem, jer na predstavi mora zmija točno doći do glumca i dotaći se glavom njegove noge. Dakako, da bi bilo neugodno, da se stroj netočno pusti, pa da promaši glumca, ili da glumac mora pred njega. Tada bi se previše osjetila namještenost i ishitrenost toga prizora. Već onaj koji će pustiti taj stroj, mora točno znati gdje će sjedjeti glumac, a i glumac mora držati nogu na točno određenom mjestu. Samo se tako, uz točnu i sigurnu pripravu, može postići željeni uspjeh!

»Eto, zato smo se mi jučer čitav dan gnjavili« nastavio je nehajno i prezirno taj radnik i odmahnuo kod toga rukom, kao da je sve to suvišan posao. »Kad bi publika samo znala« nadovezao je on dalje »koliko nas stoji muke te pretstave, i koliko se puta mora jedna te ista stvar ponoviti a da još uvijek ne valja, morala bi i sama uvidjeti, kako je sve to glupo i smiješno, i kako je malo istine u tome!«

»Eh, što ćemo! Mi ne možemo na tome ništa promijeniti!« rekao je moj prijatelj nehajno, kao da ne želi ove teme razgovora i odmah nastavi, da bismo mi baš zato i htjeli da vidimo to izbliza, jer sve to smatramo komedijom i, štaviše, smatramo to ljudskom slabošću i podlošću.

»Ako bismo ikako mogli, mi bismo i dokazali da je tome tako,« rekao je moj prijatelj živahno, uvjerljivim gestama ruku i tijela.

»Vi biste možda htjeli, da taj stroj kako krivo ispustite, ili što slično?« nastavio je tiše i sa živim zanimanjem taj radnik pristupivši korak bliže, kao da donekle shvata ili barem naslućuje, u čemu se sastoji ta naša ideja.

»Pa možda i tako, ili nekako drukčije, ali to je svejedno. Glavno je, da ja budem sutra u večer ovdje, kad se bude davao taj komad« rekao je moj prijatelj, a na to mu je radnik odgovorio, da može sutra doći.

Mi smo se zatim oprostili od toga radnika i otišli kući. Putem smo još razgovarali o tome samome činu, i ja sam upitao prijatelja, kako on to misli učiniti. Ja, naime, nijesam znao, kako će se to izvesti! On mi je odgovorio, da ni sam pravo ne zna, ali da će to svakako učiniti, pa makar morao baš upotrijebiti i silu! Ako ne bude nikako drukčlje, on će jednostavno baciti na pozornicu paketić sa zmijom (prije će ga, dakako, otvoriti!), pa kud puklo, da puklo!

S takvim smo se mislima razišli i s uzbuđenjem očekivali sutrašnju večer. Ja sam još jednom otišao u kazalište da kupim kartu, jer sam se bojao da je sutra ne ću više dobiti.

Cijeli sam sutrašnji dan s nestrpljenjem očekivao večer i bio sam među prvima koji su to veče posjetili kazalište. Jedva sam čekao da počne pretstava, pa ipak, kad se napokon digao zastor, slabo me zanimalo! Premda je bilo lijepih prizora koji bi me inače bili možda i suviše zanimali, i premda je drama bila zaista dobro obrađena i izvođena, ja to sve nijesam gotovo ni primjećivao, jer sam s grozničavom nestrpljivošću očekivao posljednji prizor — prizor smrti! — — — — — — — — —

Napokon je došao i taj prizor. Johana dovode u tamnicu i zatvaraju za njim vrata. On stoji u početku ponešto zbunjen u polumraku, a onda nesigurna koraka pođe da potraži, da li bi mogao sjesti negdje.

Publika je mirna kao u vrijeme pred oluju i strpljivo i napeto očekuje čas kad će se pojaviti zmija. Sve su oči uprte na pozornicu, i s uzdrhtanim se živcima očekuje zmija. Baš kao što su nekada očekivali zvijeri, da se bore s ljudima.

I u to se pojavila zmija! Plazila je možda korak, dva, ali onda je stala i počela se nemirno vijugati. Pozornica se malko rasvijetlila, i to kao da ju je uznemirilo. Tad se opet stala micati, ali ne prema Johanu. Činilo se, kao da ga je opazila i malko ga se uplašila.

Publika je u prvi mah ostala mirna, kao da se okamenila. Oči su svima postale barem još jednom tako velike kao prije, a lica se smrkla i užasnula. To nijesu očekivali. Ta, šta je to?! Valjda nije prava, živa zmija?!

Je li to priviđenje, sablast, ili je netko učinio skandal, ili je možda i sam glumac kod kuće tako uvježbao tu smiju, da može ovdje što efektnije odigrati tu paklensku scenu!

Ali što su onda pisali onako?! Ta ne bi ipak pustili živu zmiju među tolike ljude, još k tome u zatvorenom prostoru.

Ili možda nijesu zato pisali istine, što su se bojali, da ne bi onda nitko došao!

Tako su mislili odvažniji. Ženske su nekoje već i djeca padale u nesvijest, i pozorište se uzburkalo kao more, kad duhne lagan vjetrić.

Ipak su sabraniji očekivali, što će učiniti glumac. Ako je doista skandal, onda je on ipak najbliže, a oni još uvijek mogu umaknuti. Pa valjda bi mogli i ubiti tu zmiju! Nije ona ipak toliko opasna! Ona je, doduše, upravo odvratna, a oni nemaju ništa u ruci, ali ipak!

Drugi su opet mislili, da je to sve varka, ili je možda i sam glumac hipnotizer, pa je hipnotizirao svu publiku!

»Deux ex machina!« viknuo je netko iz đačkoga partera, upravo podrugljivim, izazovnim glasom.

Žene su vriskale i hvatala ih histerija, a muškarci stadoše glasno prosvjedovati, ali su oprezno promatrali, što se događa na pozornici.

Zmija se uzvrpoljila i uznemirila, stala amo-tamo puzati, dizati glavu i siktati.

Sad se nemirno okrenula prema strani, gdje se nalazio Johann — Steinnocky!

On je sve dosada stajao ukopan promatrajući iznenađenim, nerazumljivim i upravo divljim pogledom zmiju.

Sad se je iznenada trznuo, skočio kao lud i viknuo hripljivim, razdornim glasom: »Pomoć! Zmija!«

Skočio je kao tigar s pozornice među publiku i stao luđački urlati:

»Zmija! Bjež'te! Pomoć!«

»Zmija! Zmija! Prava pravcata čegrtuša! Upravo je strašna! Takove su još samo u paklu! Bježimo!« stadoše vikati žene i strašljiviji ljudi i nagnuše u divlji bijeg.

»Sve će nas pomoriti, sve otrovati kao u Sahari, ako još časak samo ostanemo ovdje! Evo, kako sikće! Bože dragi, već puzi ovamo! Pomoć, pomoć!« stadoše vrištati dame nagnuvši u luđački, nerazumljiv, paklenski bijeg!

Jedni su padali preko drugih, vriskali, jaukali, gurali se divlje i napokon se stadoše tući. Udarali se, natezali i trgali nemilosrdno, bez ikakve sućuti prema onima, koji su bili bliže pozornici i prema tome zmiji! Nije se tu osjećalo nikakvo prijateljstvo, nikakva kavalirština, nikakva obzirnost prema slabijima! A vrata su preuska, premalo ih je! Ne mogu svi najednom, a oni otrag ne mogu čekati!

Progoni ih strašna čegrtuša kao nekada anđeo s gorućom sabljom prve ljude iz raja! Užas je otrag, užas! Mnogi su pali u nesvijest, pogotovo ženske, mnogi leže na tlima, a drugi ih gaze i ne daju im da ustanu!

Već su im odijela rastrgana, i krv mnogima navire iz rana i ogrebotina, ali zato se ne mari! Samo život spasiti, život, to jest, pa makar ga i ne spasili, ali je ipak bolje, da čovjeka zgaze i zadave na vratima, negoli da ga unutra ždere i grize zmija!

Jer ona je strašna, odurna, divlja! U njoj je skupljeno sve što je najodvratnije, najgroznije i najgorče na svijetu!

Od njezina se pogleda koče oči, od siktanja živci! I gle, ona je već sašla s pozornice, već je u gledalištu, tik za petama ljudi; može od njih činiti, što je volja.

Od njizine blizine i od strašna, prodirna lika njezina bude se iz nesvijesti oni na tlima, a onesviješćuju se oni koji se guraju i natežu kod vrata.

I kakva je to pravica, da oni, koji su kod vrata, izlaze prvi, a oni otrag kod zmije, zadnji?!

Sad su se uzbunili i oni gore, u ložama! I oni bježe, jer se boje »da zmija ne dopuže gore« ili da je tko iz zlobe ne baci gore!

A djeca, Bože dragi, drže se grčevito roditelja i plaču. Plaču upravo s osjećajem, plaču dirljivo, plaču onako, kako samo djeca mogu plakati, jer drugo ne znaju! Njihovo se dojmljivo naricanje osjeća u ovoj strašnoj grmljavini kao neobično lijep i sućutan, moleći glas violine u nekakvom divljem, bezosjećajnom jazzu. Ona su molila i zaklinjala plačući! Teško ih je bilo slušati, i čovjek bi morao biti zvijer, kad se ne bi ganuo na ovaj blagi i užasni u isti mah plač!

Ona još nijesu razumjela, zašto je zmija tako strašna i nijesu mogla shvatiti, zašto je nastao ovaj užasni i odvratni metež. Njih je hvatao samo strah, i ona su se potpuno prepustila volji i paski svojih roditelja držeći ih svojim slabim mišićima za ruku, za odijelo, za noge ili bilo za štogod. Gledali su ih svojim zaplakanim, prijatnim i nerazumljivim pogledima u lice tražeći od njih da im rastumače, zašto je ovo, i da ih spasu od toga.

A oni nijesu imali vremena ni volje da im to tumače! Oni su ih držali instiktivno i gotovo bez svakoga znanja o tome i pogledali ih užasnim, divljim, strašnim pogledima! Nije bilo u tim pogledima osjećaja, nije bilo požrtvovnosti, nije bilo ljubavi! Sve se to izgubilo i srozalo u njima na jedan jedini psik zmije, i njihovi su pogledi još strašnije ledenili krv u malenim, burnim i toplim grudima, negoli odurno vijuganje zmije koja se valjala iza njih i koja je tako iznakazila njihova lica.

Djeca su očajavala poslije tih pogleda, postajala tupa, ledena, i u njima je pomalo izumirao onaj blagi, prijatni i topli osjećaj, s kojim su došla ovamo...

Njihov je plač postajao strašniji, reskiji, i njihova se lica stala grčiti, i ona su sve jače zabadala svoje bijele i nježne prstiće u divlju, odurnu i dobro njegovanu masu svojih raditelja; ispod uboda njihovih nokti stala je prskati krv.

Čudan je bio izraz njihova lica! Čudan i nerazumljiv. U početku se mirno i točno moglo čitati na njihovu licu pitanje, koje oni ni sami ne bi mogli točno odrediti. Moglo se čitati veliko »zašto?«!

Zašto ste nas doveli ovamo? Zašto sve to?

Zašto nas žežete ovim divljim pogledima, zašto nas užasavate, zašto ste tako niski pred nama!

Zašto nas izlažete pogibelji, strašnoj, laganoj pogibelji, iz koje se nikada više ne možemo osloboditi! Kamo to sve vodi, kako će svršiti i zašto ste stvorili kajanje?!

Vi biste nam trebali biti uzor, ideal. Ne glumljeni uzor ideal, jer to ne vrijedi, već pravi, istinski uzor!

Vi to nijeste, vi to osjećate da nijeste i pokazujete nam zato kupljeni, lažni ideal. Vi mislite, da se novcem, blagostanjem i općenitom kulturom mogu nadomjestiti vlastite vrline!

A sad nas ogorčavate; sad vidimo vašu niskost! Zašto nas tako nemilosrdno gušite i hladite kao hladna voda usijano željezo. Od nas bi se moglo nešto bolje i plemenitije skovati, negoli da cvrčimo u hladnoj vodi i postanemo komad hladna, tvrda, tupa željeza.

Meni je postalo neobično teško promatrajući ovu bijednu rulju i ovu nevinu i naivnu djecu. Počeo sam drhtati i nijesam znao, što da učinim. Gušilo me nešto strašno, nešto teško u grudima i nijesam više osjećao ništa. Bilo mi je neizmjerno žao ove jadne dječice i ovih ubogih ljudi. Ta i ovi ljudi bili su djeca, oni su možda još i sada djeca. A plač je stvarao u meni čudno i neugodno raspoloženje, i na svaki jači vrisak ja sam jače zadrhtao. Krv je u meni oživjela, te sam je osjećao, kako nemirno i uzbuđeno kola mojim žilama. To je još povećalo moju uzbuđenost i sažaljenje prema ljudima, i ja sam i sam zaplakao. To jest, meni su samo klizale suze od uzbuđenja, a zatim stale curiti curkom, kao da imam izvore mjesto očiju. I ja sam još dugo plakao i postalo mi lakše. Da, tako je lijepo plakati, kad čovjek ne može ništa da učini. Plakati je bolje nego moliti, jer moliti možemo uvijek, a plakati ne možemo.

Oh, kako volim ljude, koji mogu plakati!

Ali nijesam ja samo plakao. Ja sam još mnogo toga htio učiniti. Htio sam da učinim nešto više i veće. Htio sam ustati i vikati ovim ljudima, neka ne bježe, neka stanu! Ta ne će zmija sve ujesti!

Neka se netko..., to jest, evo ja ću se žrtvovati, ja ću skočiti k zmiji, zadaviti je, ubiti, uhvatiti, ili, štogod žele, učiniti od nje. Ja ću je zgaziti, ili ne... ja ću je uhvatiti rukom za vrat i odnijeti je odavde, kudagod oni to zažele. Neka se samo umire! Onda ona ne će moći nikoga ujesti, kad bude u mojim rukama. Neka mi vjeruju! Ta ja znam, da se oni boje za život. I nije to ništa takovo, što se oni boje za život! Neka se boje, ta i šta će sad drugo misliti, nego kako da spasu život. Pa ja ne tražim od njih, da oni sad svi skoče na tu zmiju i odmah je ubiju. To ću ja učiniti, i to odmah sada, pa neka vide, kako sam to učinio, pa će se možda sjetiti, da su to i sami mogli učiniti! Tada, doduše, ne bi trebalo žrtve, oni bi svi zajedno lako ubili tu zmiju; ali ništa zato, ja ipak ne smijem biti sebičan i moram se žrtvovati, baš zato, da i oni vide, kako ne valja biti sebičan.

Ali ja toga nijesam učinio! Ja toga nijesam možda ni rekao, ali znam, da sam mislio tako.

Ja toga nijesam ni mogao učiniti. Mene su zgurali i stisnuli u nekakav kut i ja se nijesam mogao ni maknuti! Na desnoj su mi strani razderali kaput i rastrgali hlače; odasvud su me gurali, udarali i navlačili za kosu. Lijeva mi je noga utrnula, i ja sam bio zadovoljan što nijesam u sredini gužve.

Ali zato je glumac upravo gospodario gledalištem. On je poludio i divljao dvoranom s još nekoliko drugih ljudi za koje se činilo da su također poludili. Oni su skakali golemim skokovima od jednoga mjesta čak na četvrto, peto, lamali rukama, grizli sebe i druge oko sebe, tukli se i tulili. Činilo se, kao da oni ni ne mare više ni za zmiju ni za vrata, već im je glavna svrha, da se razderu među sobom, ili da nekoga drugoga razderu. Drugi su ljudi bježali pred njima, tukli se, gurali, nekoji su pali iz loža i balkona na masu u gledalištu i grizli se s njima.

No pravi je gospodar gledališta ostao i dalje glumac. On se činio kao Lucifer u paklu i činio od ljudi što je htio.

On je mogao sve, ja nijesam mogao ništa.

Morao sam mirno dalje stenjati pod toplim teretom i čekati, dok se ne izguraju na vrata. Drugo se nije moglo ništa. Na svima vratima bila je takva gužva, da se pojedini ljudi nijesu uopće raspoznavali, već se je činilo kao da neka silna i golema preša gura ovu bezličnu, mekanu i uzbibanu masu kroz otvore napolje. Nije se ništa obaziralo na one koji su ležali zgaženi ili u nesvijesti. Ovaj je puta bilo sasvim svejedno, da li je netko bio tjelesno jači ili slabiji, jer su ljudi na vratima sličili škatulji sardelica ili hrpi datula. Tek otrag su jači mogli donekle uspijevati guranjem laktima, nogama, prsima ili glavom, samo da se prije dođe na red.

Sad se više nije ni vidjela zmija, ali su se ljudi bojali zato još više glumca koji je bio valjda u najjačem stepenu ludila te se činio kao dirigent nekolicini sličnih drugova i histeričnih žena. Taj je paklenski ensemble potpuno preuzeo ulogu zmije i snašao se u njoj upravo virtuozno!

Napokon su se i zadnji izgurali koji su još mogli, i za njima sam izišao i ja. U pozorištu je bila tama, i nije se moglo vidjeti koliko ih je ostalo unutra.

Čim su i zadnji izišli, zatvoriše sva vrata, da zmija ne bi možda još i napolje izašla da ugrize koga.

Jako je svijetlo električno silno rasvjetljivalo čitavu okolicu kazališta, i moglo se sve dobro vidjeti, premda je bila noć. Vijest se o nesreći u kazalištu proširila munjevitom brzinom u gradu, i u tren oka se skupila čitava gomila ljudi, sviju vrsti i slojeva, pred kazalištem. Odmah su se ispraznila noćna zabavišta, kavane, kina i barovi. Mnogo je ljudi došlo s kojekakovih sastanaka i sjednica; nagrnula je policija, vatrogasci, društvo za spasavanje i mnoga druga humana, čovjekoljubiva i radoznala društva. Činilo se, kao da se pred kazalištem obdržava nekakva velika politička skupština, ili da se možda tamo stvaraju nekakva čudesa.

Malo pomalo, dovuklo se tamo i mnogo gradske sirotinje, mnogo besposlica i skitnica, odrpanaca i probisvijeta. Oni su s velikom radoznalošću i zlobnim primjedbama zurili u ovu gomilu i veliku kazališnu zgradu. Držali su se malo po strani, s rukama u poderanim džepovima i s ozbiljnim izgledom lica smješkali se ovome prizoru.

»Došao je vrag po svoje« govorili su neki drskiji, a drugi su zajedljivci vikali, zašto nijesu njih naručili, da budu u prvim redovima.

Dotle se u sredini gomile spremala osnova kako da se spasu oni koji leže unutra, i kako da se ubije zmija. Svatko je smatrao da je njegov prijedlog najbolji, i dugo se nijesu mogli složiti koga da odaberu, da uredi taj plan.

Neka se dobro zatvore sva vrata i izlazi i neka se postavi na sva ta mjesta dobro oboružana straža, da ne bi zmija umakla!

Ne, ne valja to, nego neka se unutra pusti plin koji će ugušiti zmiju, vikali su drugi. Glupost, kao da se zmija boji otrova, odgovarali su treći, nego neka se netko obuče u — recimo — ronilačko odijelo, neka zađe unutra i neka ubije zmiju.

Da trebali bi najprije naručiti to odijelo iz Engleske ili Amerike, a dotle će čegrtuša i mlade izleći, govorili su ironično treći.

Neka se poruši zgrada, sva do temelja, pa će se tako i zmija ubiti! Onda ćemo barem i mi imati posla, dobacio je netko od besposličara, koji su se radoznalo, poput jegulja, provlačili kroz gomilu.

Neka vatrogasci provale unutra i — ubiju zmiju, predložio je netko sasma jednostavno, a drugi se nasmijali. Onda vi obucite vatrogasnu odoru, pa pokušajte sami, odgovorio je netko od vatrogasaca.

Ne! Ne vatrogasci! Oni su ipak korisni i potrebni, nego neka policija pokaže sada svoju odvažnost i neka riješi zadaću!

Tako je, tako! počela je odobravati većina i čak pljeskati ovome prijedlogu; neka jednom učini i policija nešto plemenito!

Evo vam, gospodo, zgode — okrenuo se netko redarstvenom nadzorniku — da budete jednom ljudi! Učinite nešto po svojemu srcu, odužite se čovječanstvu, što vas plaća i hrani za svoje gluposti i pogreške.

Masa se upravo oduševila ovim prijedlogom i bili bi valjda i navalili na policiju, da ih prisile zaći u kazalište, da nije šef policije zapovjedio energično da se narod ima ušutkati. Policajci se sad razdijeliše i stadoše oštro uredovati. Prijetili su da će sve rastjerati, ako se narod ne umiri.

I publika doista nije više zadirkivala u njih, tek su se nekoji zlorado potsmijevali.

»A što je, gospodo, s onima koji su unutra?« stao je netko uzrujano vikati. »Šta je to? Zar su ljudi životinje, da se tako puste na milost i nemilost nemani?! I životinje bi spasavali, a sad se nitko i ne miče!« vikao je taj čovjek dalje i kod toga silno mahao rukama.

»Oni su i onako već svi izujedani od zmije, i mi im ne možemo više pomoći« odgovorio je netko mirno »već bi trebalo da se nekako umlati ta zmija!«

»Što ćemo se brinuti za mrtve; brinimo se radije za nas žive, da još i nas zmija ne ujede,« odgovorio je netko podrugljivo onome čovjeku, što se zauzeo za one nesretnike u kazalištu i on se još jače raspalio na te riječi.

Međutim je bilo obaviješteno i gradsko poglavarstvo i odlučilo se da se ništa ne može započeti, dok ne dođe netko od magistrata. Dugo se očekivalo,

M. UZORINAC: PORTRET POK. PROF. P. MAGERLA (Ulje)

da dođu gradski oci, jer su oni većinom bili raspršeni po različitim zabavištima i sjednicama, a nekoji su već spavali kod kuće. Pred zgradom je postajalo sve življe i življe. Narod se uskomešao i bučno tražio od vlasti, da spase one u kazalištu. Što je više vrijeme odmicalo, skupljalo se sve više naroda u okrug oko zgrade i svi su neobično živo i bučno raspravljali. Činilo se kao da je pred kazalištem sajmeni dan ili — bolje reći — sajmena noć. Došli su i vatrogasni automobili i pravili veliku buku gradom. Na sve se strane jurilo i pripovijedalo o neobičnom događaju u kazalištu. Grad se uzbunio i stao buditi o ponoći, a pred kazalištem su očajno optrkivali ljudi i žene, koji su imali nekoga u kazalištu te večeri.

Nekoji su ljudi najednom stali bučiti da ih je netko okrao. I doista se pojavilo u toj gomili tatova i džepara i oni su jedini shvatili stvar praktično i poslovno i stali se lijepo koristiti slučajem. Jednoga su uhvatili na djelu i oko njega se skupio roj ljudi kao mravi kad nađu kost. Htjedoše ga linčovati, no on se utekao — policiji!

Tada se iznanada neki jaki i opaljeni deran, s hiljadarkom u ustima, stao divlje penjati na svjetionik. Oni što su stajali oko njega, stadoše upozoravati čitavu publiku na ovaj prizor. On se neobično žilavo i brzo penjao i za nekoliko je sekunda bio već na vrhu. Noge je prekrižio zgodno između rašlja svjetionika, jednom se rukom uhvatio za lampu, a u drugu je uzeo hiljadarku i stao njom mahati po zraku. Glavu je uzdigao, naduo prsa i stao vikati kreštavim i hripavim glasom:

»Mir, molim, mir gospodo! Pozor samo malo! Slušajte!«

Sve se to događalo silnom brzinom i činilo se upravo kao cirkus.

Njemu su pomagali i nekoji odozdo i publika se, malo pomalo, umirila. Tek se čuo još lagan žamor, kao kad lijepom i gustom šikarom dune vjetar.

On je iznova počeo zabacivši svoju bujnu kosu unatrag:

»Slušajte, gospodo, molim samo malo! Gradsko je poglavarstvo odlučilo dati deset tisuća dinara onome tko se usudi ući u kazalište i ubiti zmiju! A našlo se i drugih dobrih ljudi koji će također dati svoj prilog onomu tko učini ovo djelo. Od njih sam i ja dobio ovu hiljadarku što vam ovo javljam.«

»Tko će, dakle, gospodo! Bilo bi lijepo, kad bi i bez nagrade učinili dobro djelo!«

»Tko hoće, neka dođe ovamo. Zapisaće mu se ime i prezime i poslije čina dobiće nagradu.«

Na ovu su se vijest najprije svi umirili, a onda se, odmah zatim, uzvrpoljili. Nekoji su mrmljali da je to premalo, i da jedan sam čovjek ne može ništa da učini u kazalištu. Neka se odabere njih više i neka se svakome dade toliko!

No vrijeme je prolazilo mirno i dalje, a nitko se nije javljao. Neki su se besposličari podrugljivo smijali, kako sad ne može novac ništa da učini! Ljudi čine mnogo za novac, ali novac za njih ništa.

Ja sam za sve to vrijeme buke i nemira stajao mirno po strani i nijesam od uzbuđenja gotovo ni shvatao o čemu se radi. Tek sam nekako mehanički pratio sve te događaje pred kazalištem, a da se nijesam ni sjetio da stvorim svoj sud o tome ili da i ja učinim nešto. I tek sada, kad je ovaj čovjek izvikivao nagradu onome tko se usudi u kazalište, stao sam se pomalo buditi i donekle i sam sudjelovati u tome bučnome prizoru. Nestrpljivo sam očekivao da li će tko u kazalište, ali nitko se nije usuđivao, a svi su se bunili, zašto se ne spasu oni u kazalištu.

Bilo je — štoviše — ljudi koji su i sami nudili nagrade onome tko zađe u kazalište, ali ipak nitko nije htio. Nekoji su se starci ljutili kako u današnje mladeži nema ni trunka idealizma, da je sasvim beznačajno i mlitavo odgojena. Oni su, nekada, bili kud i kamo odlučniji i upravo se veselili prilici, ako su mogli žrtvovati nešto za opće dobro. No nitko se nije obazirao na njihove optužbe.

Tad mi je najednom munula glavom misao, zašto da ja sam ne zađem u kazalište i vidim što se to događa unutra. Nijesam se, doduše, nadao da ću učiniti Bog na što za one bijednike unutra, ali ipak nikako ne bih mogao odoljeti, da ne zađem u kazalište. Ja sam se gotovo opojio tom odlukom, i ništa me na svijetu ne bi bilo moglo zadržati, a da i ne izvršim te svoje odluke. Ja sam to htio to više, što se još uvijek nije nitko javio da je voljan zaći u kazalište. Htio sam pokazati ovim ljudima da su kukavice, da u njih nema ništa čovječje ni plemenito i t. d. Ja sam gotovo gorio od toga svojega zanosa i nisam ni najmanje mislio na to, da li bi mi se moglo što dogoditi u kazalištu.

S tom sam, dakle, mišlju i bez svakoga okolišanja pojurio k ulazu, da uđem u kazalište. No nijesu me htjeli odmah pustiti. Vrata su bila čvrsto zatvorena i dobro se pazilo da ih ne bi tko makar od radoznalosti otvorio. Ljudi su se u prvi mah začudili kad sam ja htio unutra, a nekoji su odmah skočili ne dopuštajući mi da otvorim vrata. Nekolicina me stala ismijavati da mi je do novaca, a drugi su govorili da sam lud. Međutim mi ni jedni ni drugi nijesu dopuštali da otvorim vrata, i da se oni, zbog mojih avantira, izlažu opasnosti. Ja sam se pozvao na oglas, i tada su nekoji sabraniji odlučili da me ipak treba pustiti, a oni neka se odmaknu što dalje od vrata pa im se neće valjda ništa dogoditi.

I ja sam jedva tada otvorio nekako vrata, našao se u pretsoblju i u tami napipao vrata od samoga gledišta. Njih sam otvorio lakoćom i stupio, silno uzbuđen, u pozorište.

Tek što sam stupio unutra, začuo sam odmah jaku viku i djetinji plač, ali ne u gledalištu samome, već je to bilo iza kulisa. Ja sam pohrlio odmah tamo ne zaustavivši se nimalo u pozorištu i ne primijetivši ništa, jer je bilo tamno, tek je prednji dio bio malo osvijetljen, i to je svijetlo dolazilo s pozornice i iza kulisa. Bježeći sam se spotaknuo o nekoliko sjedala, skočio na pozornicu i odmah se našao za kulisom.

Tamo je bilo rasvijetljeno i u jednome su kutu radnici i namještenici kazališta mlatili zmiju, a u drugome je kutu, usred hrpe ljudi, ležalo na podu dijete i silno plakalo.

Ja sam odmah pohrlio k ovoj drugoj grupi i ugledao kraj djeteta onoga istoga radnika kojega smo mi dan prije umolili da dopusti mojemu prijatelju sudjelovati ove večeri kod svojega posla.

On je izgledao upravo jadno, kosa mu je prekrila lice, i plačući je grlio dijete.

Ja sam zastao zbunjen i prestrašeno promatrao ove ljude.

Tada sam, nakon nekog vremena, prišapnuo jednoj nepomičnoj figuri kraj sebe: »Što se to dogodilo?«

»Ništa!« odgovorio je on tiho i mirno. »Usred buke i galame vratila se zmija s pozornice ne učinivši tamo ništa i nabasala ovdje na samo dijete pa ga je, valjda od straha, ujela.«

Ja sam ostao nijem i nepomičan na te riječi i dalje sam besvijesno promatrao čovjeka koji je očajavao kraj djeteta. Sad sam se tek sjetio da je to valjda otac toga ubogoga djeteta.

Nakon nekog vremena, on je podigao glavu i ugledao mene.

Činilo se s početka, kao da me od silnog uzbuđenja ne prepoznaje, ali tada se valjda sjetio, jer mu se lice grčevito trznulo.

Upiljio je svoj oštri i užareni pogled u mene, kao da me je baš sada očekivao, i kao da mu ja moram o svemu tome položiti račun.

Ja sam ga gledao nijemo i nemoćno ne mogavši mu ništa reći.

On se također pomalo smirio, malo se spustio, te me je gledao sada nekako bolno, i kao da me moli nešto. Činilo se, kao da je bol djeteta odagnala sve ostale njegove misli. Od uzbuđenja nije smogao ni jedne riječi, ali ja sam vidio po izražaju nejgova lica, da bi mi htio nešto reći.

No ni ja nijesam mogao da mu išta reknem i protumačim. Prijatelja nije više bilo ovdje, i ja nijesam znao kako je on to sve udesio, a nije valjda znao sve ni taj radnik, ali je po svoj prilici naslućivao donekle.

Mi smo se samo gledali pitajući jedan drugoga. Iz njegovih je očiju naviralo užasno »kako?, kako se to dogodilo? a ja sam gledajući njega pitao sebe »zašto?« Zašto se to dogodilo?

Jedina su ta dva pitanja ispunjavala pustu i tupu prazninu naših duša.

FAUSTO M. MARTINI:

DVA PRIJATELJA

Gledajući iz uvale na Freickofelu gdje smo pred tri dana smjestili svoju artiljeriju, čitave rojeve neprijateljskih zrakoplova nad sobom, izgledali su nam kao podržani od neke nadnaravne moći s aureolom oblačića šrapnela. Čas bi ih sasvim nestalo iza tih smrtonosnih oblaka, da se opet ponosni pomole kao pobjednici na drugoj strani u čistom plavetilu neba. Moji ljudi s praga svojih zakloništa sagrađenih podno hridina, šibani vjetrom bez prestanka kroz cijelu noć i ogrezli u blatu i snijegu, gledali su te zračne borce kao povlašćene ratnike, koji ne znaju za trulež u šančevima ni za polagano izjednje mladenačkih snaga na kamenu; zavidali su im nadasve s toga što je njima lakše oteti se smrti, dok nas samo malo metara hridi i ograde zemljanih vreća dijeli od neprijatelja koji također leži u blatu.

Ali onoga su jutra zrakoplovi bili mnogo brojniji negoli obično; nikada ih se još nije vidjelo toliko na vrhu Freickofela. Petar Nardi, moj »posilni«, koji me je uvijek slijedio i bio poznat u bateriji zbog svojih svetih sličica, tvrdio je da su Austrijanci odlučili toga jutra uništiti brdo na kojemu smo se držali i klimao je zdvojno glavom kao očekujući da će nas svih u jedan čas nestati pod pljuskom bombe.

Došao je posljednji čas, *dies irae* . . .

Htio je da izađem s njim iz skloništa, i ostasmo nekoliko očima uprtim prama nebu slijedeći oblačiće koji su okruživali te rojeve zrakoplova. Svaki hitac činilo se kao da ih je sve razmrskao, dok bi se naprotiv u čas opet kompaktni pojavili, tako da je taj naivčina u jednom času iskrenog impulsa uskliknuo: »Lijepo li je na taj način ratovati«, te je uprijevši svoj pogled pun tajinstvenosti iznad svega toga vidljivoga, tražio nevidljivu ruku zaštitnicu protiv tih svemirskih ratnika. Čuo sam ga kako nešto mrmlja o arkanđelima i o raju, ali kroz zube, stideći se tlapnja nedostojnih zrela čovjeka. Premda sam ga samo djelomično razumio, iznenadilo me misteriozno podudaranje među natprirodnim nebeskim sjajem neoskvrnjenim smrću nad morem snježanih brda i one djetinjske prostodušne fantazije tog moga vojnika.

Zazvoni telefon, i morao sam natrag u baraku. Obližnja komanda naređivala je zapovjedništvu naše baterije eminentne operacije: trebalo je spremiti ljude i topove, jer je za podne određen juriš alpina na drugu stranu uvale. Naše su baterije morale potpomoći tu navalu i pročistiti teren napadačima.

Od tog časa ko je više mogao da misli na ono što se događalo u zraku? Nastao je obični grobni muk oko te vijesti koja se je munjevitom brzinom raširila među mojim ljudima i doprla do obližnjeg jarka alpina, gdje su oni, kao protagonisti u toj navali, vršili potrebite pripreme. Neopisiv je taj muk za one koji ga nijesu nikada proživjeli; više vegetalan negoli ljudski, sličan tišini stabala kad vjetar odnosi gusti oblak oluje koji je do tada bjesnio njihovim granama; muk izazvan instinktivnim strahom, kad se ljudi po nekakvoj tajnoj simpatiji i naklonosti okupljaju, osjećajući potrebu da izmijene misli i osnove o skorom dopustu ako im sreća posluži i ovoga puta; dok naprotiv njihov zapovjednik nastoji da ostane što dulje sam, sve dotle, dok mu ne uspije stišati svoju uzburkanu dušu i steći potrebitu vedrinu. Osjećao sam da taj muk dopire i do mene, do skloništa gdje sam ispitivao geografske karte položaja. I činilo se da je nastala nenadana noć te da je prostrla svoje mreže iznad jarka nad svim ljudima i predmetima.

I dok je vladao taj muk, dolazile bi mi neprestano na pamet, iz bogzna kojeg tamnog kutića moje duše, naivne riječi koje je ono mucao Nardi, zagušene instiktivnim sramom zrela čovjeka: »Arkanđeli... raj...«. Još sam osjećao trag tih riječi na izrazu

svog lica nekoliko sati kasnije kad sam među svojim vojnicima uređivao i nadzirao sve naprave, kako ljudi ne bi provirivali iz skloništa, pošto bi uslijed toga bijesna tuča vijala zrakom nad nama dugo vremena. I kasnije bih se sjetio tih istih čudnih riječi, možda i nesvijesno, u časovima kad se napokon stišala ognjica pustih satova čekanja — — — — —

Dok sam vojnicima preporučivao sve mjere opreznosti, sâm ih se nijesam držao, i tek što se pomolih izvan jarka, nastala je oko mene tmina i muk, padoh u naručaj Nardiju koji se mučio da pod vjeđama svoga poručnika nađe još tračak života.

Od toga časa dugi suslijed tmine i svakojakih nejasnih slika. Saznao sam tek kasnije od onih koji su pratili moju nosiljku, da bih svakog časa jedva čujnim glasom promucao neko nerazumljivo ime; ali — bilo uslijed razljeva krvi u žilama samrtnika, ili pak osjećaj topline prve seoke kućice što smo je sreli na putu, već daleko od buke šančeva, — blijesak svjetlosti sinuo je u mojoj duši, kad je napokon nosiljka prekoračila prag improvizirane bolnice u Timau. Čuo sam (još se sjećam s nekom bojažljivom jasnoćom te svijetle oaze koja se ocrtavala u tmini), kako je kirurg, misleći da ne razumijem njegovih riječi, davao naloge onima koji su me nosili:

Stavite ga u posljednju sobu na kraj hodnika. Drugog mjesta nema osim kreveta uz onog avijatičara koji je jutros nastradao. I onako su više od onoga nego li od ovoga svijeta, obojica...

I malo zatim u krevetu pokraj svoga vidjeh oblik čovječjeg tijela ispod ponjave, dok sam u svojoj mašti gledao vihor koji kao da je preokretao nebo i zemlju, gledao sam svijet na čijem se vrhuncu malo vremena prije ponosila još netaknuta moja mladost, i gledao sam plavi svod, koji je Nardi u svom pričanju napučio arkanđelima kao dio raja. A tko je mogao da bude taj čovjek koji je ležao na krevetu do mojega, ako li ne jedan od neprijateljskih avijatičara što su kružili jutros oko vrha Freickofel?

Kad smo se iza nekoliko dana probudili iz sna iz kojega je kirurg držao da se obojica više ne ćemo probuditi, prvo je naše zbližavanje išlo teško i sporo.

Sami liječnici i bolničari isticali su naš odnošaj kao dvaju neprijatelja postupajući s Austrijancem hladno i namještenom ljubeznošću nastojeći da mi otstrane potištenost duha uslijed razvoja moje bolesti. Ali sjećam se kako smo, već na prvi pogled kad smo otvorili oči, obojica osjetili neugodan položaj, bacivši oko na svoje odore koje su visjele na zidu prema posteljama. Vidio se moj artiljeriski kaput još uprljan zemljom i krvlju, a malo podalje njegov avijatičarski kaput, sav od sjajne i nove kože s velikom pukotinom na boku a povrh naših odijela kape; činilo se kao da je to sve obješeno s namjerom da podraži živu uspomenu u nama na pakao iz kojega smo tek izašli, te da suprostavimo svemu tome uspomenu na onaj osjećaj čiste, iskonske čovječnosti, u vedroj nekoj malaksalosti, sugeriranoj i bjelinom prostrtih ponjava na našim potpuno jednakim bijelim posteljama. I tek što bi se naši pogledi zaustavili na onim mrljama na zidu, zastala bi nam u grlu riječ kojom je jedan od nas dvojice, poslije duga premišljanja, kanio da uspostavi neki odnos sa susjednim drugom.

Međutim jednog nas jutra probudi velika svjetlost koja nije bila obična svjetlost dana, već odraz neizmjerne bjeline u kojoj je plivala bolnica i sva okolina, te je i kroz zastor zatvorenog prozora prodirala u sobu. I čim su se prozori otvorili, ugledali smo prekrite snijegom sve kuće, staze i vrhunce gora, a tamo dalje, pod mekim bijelim plaštom, moga se razabrati oštri profil našega Freickofela.

Progovorio je on prvi, kao potaknut tom bjelinom, koja je ulijevala u njegovu dušu neku djetinjsku radost i potrebu povjerenja, do toga časa zatomljenu. Bila je to jedna sama riječ na talijanskom jeziku, izgovorena s oklijevanjem nakon oduljeg uplašenog pogleda na pejsaž i kao očekujući odjek u onoj tihoj jasnosti: — *Neve*...

Prošaptao je tu istu riječ za sebe na njemačkom: *Schnee*... ali je zatim odmah ponovi talijanski, kako se ne bi činilo da hoće pretrgnuti most kojim je htio da dopre do svog susjeda. I ponovi: *Neve*... dva tri puta, kao ne nalazeći zgodnijeg način da označi to nepregledno bjelilo.

Ali, igra je među nama već započela, te bilo da je i u meni to bjelilo izazvalo jednaka djetinjska čuvstva, bilo to uslijed početka oporavljanja kad se uvijek malko podjetinji, — toga smo istog jutra obilno i nenadano nadoknadili muk na koji nas je dotad silila teška bolest i instinktivna sramežljivost. I svaka riječ toga čudnog našeg razgovora odavala je neko djetinjsko veselje, kao da smo svakom od tih riječi dolazili do novih otkrića i pronalazaka.

Odmah u početku tog našeg razgovora moj mi je susjed ispričao kako je bio više puta u Italiji prije rata zbog nauka, i kako je tada naučio ono malo talijanski što govori. Ali sve je to kazivao u nekoj čudnovatoj napetosti, kao da hoće izbjeći dulji razgovor, pretežak za njega na tuđem jeziku, te mi je nabrojio imena gradova, koji su mu se najviše svidjeli i kojih se još sjećao. Nakon toga nije mnogo falilo našem potpunom uzajamnom poznanstvu, te sam tako saznao da je poručnik Hermann Acsuti napustio svoje studije za arhitetka da pređe u pionirsku regimentu, a odatle u avijatiku, i da je imao u svojoj kući u nekom malom provincijalnom gradiću samo jednu mlađu sestru koja ga je očekivala i bila cijela njegova obitelj.

Samo jedna sestra... *Nur eine Schwester: Gretchen.* — Eto nenadanog otkrića i čudnovate igre slučaja. Tako sam bio uzbuđen i dirnut dok sam mu pričao da ni ja nemam ni oca ni majke, i da se jedna od mojih sestara zove Margherita... Nasmiješi se i reče: »Gretchen znači Margherita«, te upre za jedan čas svoj pogled prema vratima sobe, kao da je ku-

canje na tim vratima najavljivalo neku posjetiteljicu za obojicu, jedina koja je mogla doprijeti do nas onog čudesnog jasnog jutra: Gretchen ili Margherita.

Ali kad je skrenuo razgovor na naša zvanja, i kad sam ja njemu na uzvrat trebao otkriti zvanje i koje sam nauke prekinuo, nijesam imao snage da ispovjedim tom čovjeku koji je došao u rat iz jednog brodogradilišta, sanje kojim sam se zanosio u svojoj mladosti sve do toga časa, kad se zajedno s njegovom mladosti imala za uvijek ugasiti. Drhtao mi je glas, kao nekoć u onim davnim večerima dok sam bio pitomac i kada bih, uzevši pod ruku najmilijeg druga svoga, pošao s njim u neki kutić vrta, te bih mu, prije no što bi se morali povući u spavaću dvoranu, govorio i govorio dugo o sebi, o svojim nadama, ili bolje sigurnim osnovama budućeg života koji me očekuje; tako bismo nesuvislo razlagali samo da raspršimo svojim riječima turobnost večernjeg zvona, čiji bi se zvuk razlijegao dvorištem i zanosio naše duše u nebeske visine i u budućnosti života koja je bila još preteška za naša mlada krila.

Pitomci smo izgledali upravo nas dvojica u toj bolničkoj sobi: Pitomci u bolesničkoj sobi konvikta. Češće bi nam u razgovoru izbjeglo »ti« mjesto »Vi«, koje je podržavalo među nama izvjesnu daljinu, kao između neprijateljâ.

Jednom je u zoru nastalo veliko komešanje u našoj sobi. Bio je najavljen prolazak kralja kroz onu zonu fronte, te je mogao pohoditi i bolnicu.

Za bolničara bili su nam odredili nekog mirnog Romanjolca kome su kazali da sam ja nekakva ličnost. On je stoga nastojao da sve bude u potpunom redu, jer po njegovu mišljenju kralj nije mogao pohoditi bolnicu a da ne zapita za sobu u kojoj leži taj ugledni ranjenik. Lijepo uređena postelja, mjesto obične vojničke novi pokrivač sa resama, pronađen ne znam gdje, tri četiri knjige koje sam bio ponio sa sobom na frontu, izvadivši ih iz škrinje, poreda na stolić uz postelju kako se pristoji književniku.

Starao se bolničar, sav u žurbi, da sve bude u redu i na vrijeme, te je međutim pričao u svom žargonu koji Austrijanac nije mogao razumjeti, kako je on već vidio kralja u svom zavičaju, kad se jednog dana kraljevski automobil zaustavio pred općinskim vratima; ali je moj susjed samo gledao na mene, te se u njegovu radoznalom i ujedno zbunjenom pogledu odražavala nekakva zatomljena radost zbog toga pohoda koji je i njega interesirao, kao da se ne radi o neprijateljskom već o njegovu kralju, o kralju mladenačkih sanjâ, a to je veselje prelazilo na nj samo od mene, zbog blizine naših postelja.

Plamtio sam od ponosa i šutio: dok jedno njegovo nedužno pitanje nije prekinulo muk:

— A poznate li Vi kralja?

— Da poznam ga. Bio sam pretstavljen njegovu veličanstvu u Rimu. Bio sam i na dvoru. Triput sam razgovarao s kraljem . . .

Opet muk. Budući da ja poznam kralja, on će stalno ući u našu sobu. Premda je bolničar očistio i uredio sve oko nas, ipak su svi predmeti u sobi još uvijek izgledali pospano i odisali po onim prvim satovima ranog jutra; ali u našim glavama (i u mojoj također) soba se već sjala od zlatnih distinkcija kraljevske odore koje ni rat nije potamnio. Biće moja zasluga ako kralj, pošto stisne moju ruku, zapita za stanje neprijateljskog časnika, ranjenog u borbi između brdâ i neba. Postao sam, sigurno, još veći u očima moga susjeda.

Al uto neki neobični i mukli štropot dopre do nas s vrata. Nekoliko tihih riječi; nekoliko laganih koraka kao po debelim ćilimima a ne po razrovanom pločniku opeka. A tamo dalje, na dnu hodnika, na stubama užurbani pozivi, glas koji se gubi u dahu i kao da je za čas opkolio cijelu kuću. Suzdržavam teškom mukom veliku uzbuđenost, možda jednako onako kao i Austrijanac na susjednoj postelji. Ali nenadani šum motora s puta i pojačani glasovi u kući i dvorištu prekinu napetost očekivanja. Kralj je već ostavio bolnicu.

— Druže moj, lagao sam. Ja kralja nijesam lično poznavao i njemu je sigurno nepoznato među milijunima njegovih građana ime ovog mladog pjesnika koji je jednog dana ostavio svoje papire, svoje snove i otišao u rat — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Gdje si sada, arhitekte Hermane Alcsuti?

O tebi više ništa nijesam doznao, pošto sam s tobom proživio ono dana, koji su se činili nezaboravni za obojicu; ali moja misao nastoji da obnovi tvoj lik, i vidim te na mostu, većem negoli je kuća koju si ti sam sagradio, tamo negdje na kraju tvoga grada. Vidim te na visokim skelama s pozadinom sjajnog neba, kao za onog tvog zadnjeg leta; i mislim da ti se iz te visine dovoljno pokazati ljudima koji prolaze putem, te radoznalo gledaju kako se nova kuća uspinje i širi, pa da opravdaš pred njima svoj čudesni povratak na zemlju, pošto si se već bio vinuo nebu pod oblake i združio se sa arhanđelima koji će čuvati prijesto Gospodnji na sudnji dan, kako je Nardi zamišljao.

Takova te vidi tvoj drug iz bolnice, i zavidâ tvom usudu, jer on ne zna da li će s vrha svog dovršenog djela moći opravdati pred ljudima svoj jednako tako čudesni povratak, izbjegavši usudu koji je onda možda s pravom htio da prekine njegov život i da baš u onom času dođe pred sud Božji.

S dopuštenjem autora prevela Vida

P R E G L E D

FAUSTO MARIA MARTINI

Foto Bragaglia, Roma

Nedavno je umro u Rimu Fausto Maria Martini, jedan od najtalentiranijih mlađih talijanskih književnika, poznat i našoj javnosti.

Dandanas u doba kad se krivo shvaćenoj t. zv. »modernoj objektivnosti« ističe skoro stoička bešćutnost pisca prema iznošenju predmeta u umjetničkoj obradi, štaviše kad se neznalački (pa nažalost i kod nas) viče na t. zv. individualnost pjesnikovu i kad se snažnije proviranje individualnih karakteristika umjetničke obrade djela naziva jednostavnim — solipsizmom, vrijedno je upozoriti baš na Fausta Mariu Martinija koji svojom izgrađenom pjesničkom ličnošću i svojim djelima demantira sve moderne estetske cinike i skeptike.

Nesumnjivi talenat, koji je dao sigurnih dokaza svoje originalnosti, svoje široke erudicije na svim područjima književnog rada, jednom gestom odbacuje Fausto Maria Martini suvremeni cinizam u kojemu se dandanas pokušava očitovati odnos pisca kao individuuma prema svojim rođenim čuvstvima. Svojim ratnim novelama dokazuje kako se i s druge strane dadu zahvatiti »ratni motivi« (komunistička ratna literatura došla je preko glave), otklanja i to s punim pravom razne »socijalizacije«, »kolektivizacije«, »korporativizacije« i bogzna kakve još književne programe kojima se većinom bave netalenti i književni parasiti.

F. M. Martini se ne stidi svoga čuvstva. Franjevačkom jednostavnošću žali za lijepim danima svoga djetinjstva. Predmet je to doduše, koji se u shematskom prikazu može na prvi mah činiti šablonskim i banalnim. Ali kako je to sasvim drugačije! Treba pročitati njegove novele, njegovu liriku, njegove drame pa da se uvjerimo koliko suptilne lirike, koliko finog i superiornog čuvstva, koliko dobrote, koliko srca, koliko je duše izneseno u njegovim jednostavno ali umjetnički izraženim djelima. Tu se očito na prvi mah vidi predanje duše svojim osjećajima koje iznosi u diskretnoj stilizaciji, uvijek iskrene, uvijek realne, uvijek procućene.

Čuli smo žalbe u nekim francuskim revijama, kako gradovi traže svoje pjesnike. I Pariz traži svoje pjesnike, Pariz, toliko puta opjevani Pariz, svjetski centar bohema i artista svih vrsti i kategorija! I kod nas, u zakašnjenju od 10 dana kao refleks toga (što ima u našoj književnosti, a da nije refleks nečega izvan granica ove države?), pojavila se u nekom zagrebačkom dnevniku ista žalba da i Zagreb traži svoga pjesnika.

Međutim ima u tome i nešto istine. Ljudi iz grada ne poznaju redovito komplicirani život grada. Ne poznaju dovoljno ljude i prilike, ne poznaju čak ni ljude koji stanuju u istoj kući. U koliko poznaju grad, poznaju ga gledanog kroz prizmu vlastite duše, kroz prizmu svojih veselja i tuga, koje projiciraju na život i okolinu grada. Iz svega toga rađa se pritajeno nezadovoljstvo, jer ljudi osjećaju da to ipak nije ono pravo i žele da im se dade život grada kakav jest.

Rim se pak ne može potužiti, jer je on najopjevaniji grad na svijetu. Jedan od novijih Rima opjevao je i Martini i to onaj Rim konca 19. i početka 20. vijeka, kad je postao centar talijanske države gubeći malo po malo, šireći se naglo, onaj sveti dah, ugođaj metropole jedne svjetske sile koja duhovnim sredstvima preobražuje lice zemlje. Tu se opaža njegova ljubav prema svemu što je rimsko, tradicionalno, drago i sveto, a što nije uspjelo da se odupre naletu novog čudnog Rima velegradskih dimenzija. S obzirom na ovaj momenat, on je (nalik našem Vojnoviću) pjesnik ove prelazne epohe grada Rima, to se opaža naročito u prvom periodu njegova književnog rada. (»Le piccole morte«, »Panem nostrum« i t. d.), a i kasnije se ta tiha žalba osjeća. Između svemoćne Carduccijevske i D'Annunzijevske bujice riječi i t. zv. francuskog »krepuskularizma«, koje je uspješno preskočilo Alpe, Fausto Maria Martini se priklanja potonjemu te svojom jednostavnošću zapanjuje i diskretno se suprotstavlja u svojim dramama koje su postale doskora glavna domena njegova rada, dannunzijanskom i benellijevskom teatru. Publika je iznenađeno stala pred neobičnom svježinom i jednostavnošću Martinijeva teatra i prihvatila ga, a više manje i kritika. Doskora su njegove komade počele izvoditi i inostrane pozornice, pri čemu je kritika jednodušno istaknula psihološku produbenost njegovih lica i situacija. Osobiti je uspjeh doživio »Crni liljan« (»Il giglio nero«), a ne manji »Ridi, pagliacci« i »Fiore sotto gli occhi« (»Cvijet pred očima«[1]).

Zamjeran je rad Fausta Marie Martinija na polju novelistike. Poznat mu je i roman »Srce koje si mi dao«. Ovaj se roman odlikuje profinjenom izgrađenošću i dubokim lirizmom a i kompozicija mu je moderna i svoje vrsti. Njegove novele fini su otsjeci jednog malog, ali duboko proživljenog, života. Iako je bez sumnje uska definicija umjetnosti jednog suvremenog talijanskog kritika koji poeziju identificira sa uspomenom (»la poesia è il ricordo«) ipak po ovim finim crticama F. M Martinija iz njegova djetinjstva, iz njegova obiteljskog života, zatim sa ratnog polja vidimo koliko snaga poezije može provirati iz uspomena. Koja toplina, radost i bol u najuzvišenijim i najdiskretnijim katarzama[2]. Ovo plemenito produhovljavanje nije preostalo ni kad je postao invalidom u svjetskom ratu. Ono kao da se usavršilo baš poslije njegovog osakaćenja, kako je to ispravno istaknuo i D'Annunzio[3]. Faust Maria Martini bio je jedna od izgrađenih ličnosti mlađe Italije, čovjek suptilne i široke erudi-

---

[1]) Ostali su njegovi dramski komadi »Il ritorno«, »Mattutino«, »Bisca«, »Fanciullo che cadde« i »L'altra Nanetta«. »Cvijet pred očima«, davan je i u Zagrebu. Izvedbi je prisustvovao i sam autor te je uvijek s oduševljenjem govorio o Zagrebu, hrvatskom kazalištu i glumcima. On je, ako se ne varam, jednom i pisao u nekom talijanskom časopisu. Zbog svoga objektivnoga i filojugoslavenskog stava bio je i napadan u Italiji.

[2]) Poznate su zbirke njegovih novela: »Vitrina della antichità«, »Volti del figlio« i »Verginità«.

[3]) D'Annunzio je jednom zgodom rekao o F. M. Martiniju: »Potato, dette frutti migliori!« (»Kad je osakatio dao je najbolje plodove!«). Vidi »Nuova Antologia«. Anno 66. Fascicolo 1418. str. 540.

cije. Surađivao je u svim većim talijanskim revijama, a bio je neko vrijeme i dramski kritičar »Corriere della Sera«. Umro je u naponu literarnog stvaranja ove godine (12. aprila 1931.) u Rimu, koji je toliko volio i opjevao.

Neka ovo nekoliko riječi bude namijenjeno uspomeni jednog rijetkog i vrijednog Talijana koji je iskreno poštovao hrvatsku kulturu. *I. L.*

PRIČE S. M. PALEŽANSKOG

Nakon svoje Oporuke Aleksandra Nikiforovića, g. S. M. Paležanski nastupa mnogo skromnije s jednom malom zbirčicom pripovijedaka.[1]) U predgovoru, anonimni urednik priznaje da je »Oporuka« »pisana sa još nedozrelim poznavanjem života« i tumači nam krizu koja je nastala u piščevu životu i razvoju, iza publikacije ovoga romana, ovako: »Baš onda kada se vratio u Beograd, kad je mislio da započne jedan srećniji život, ona, Dada, koja ga je toliko volela, koja je bila drug, koja ga razumela, dolazi do zaključka da je nesrećna, da njena lepota zaslužuje više ljubavi i obilja u svemu. I, jednog dana, dok je on ležao u dubokom transu, na pragu smrti, posle jednog potresa, Dada je pobegla. To je događaj, tragedija možda, koja je g. Paležanskom donela drugo, stvarnije gledanje u život. I danas, kad se ova knjižica objavljuje, njen autor stoji pred jednim svojim grandioznim pothvatom pred jednim etičko-socijalnim stvaranjem u umjetnosti«. Ne upuštajući se u ličnu stranu ovih konstatacija koje su važne stoga što potvrđuju sud koji smo stvorili o »Oporuci« još prije nego što je autor uvidio da se ona osniva na »još nedozrelom poznavanju života«, ne znajući u čemu bi imao biti taj pompozno naviješteni »grandiozni pothvat«, rado se zadovoljavamo zasad uglavljenjem činjenice, da ove četiri priče znače svakako napredak u stvaranju g. Paležanskog. Prvo, jer se omeđio na kraće pripovijetke ili, kako on pravilno kaže, priče (što bi odgovaralo francuskom izrazu »conte«) i tim izbjegao konfuznost kompozicije i neskladnost digresija, koja ga je teretila u romanu. Zatim, što je kako pravilno kaže njegov uvodničar, bliži stvarnosti iako je još uvijek bliz motivima koji imaju u sebi nešto nerealno, sablasno, fantastično — ali samo prividno. Tako je u prvoj priči neobični stranac koji nije nitko drugi nego čovjek kojega svi drže mrtvim, i koji odlazi a da se nije prokazao, iako ljubljena žena sluti njegovu pravu bit. Tako je, u drugoj priči, čudnovati džepar, koji je čas prevejani lopov čas plemeniti dobrotvor, čas zagonetni uživač života. Tako je groteskna zamisao o »Kongresu razloga«, o skupštini u glavi samoubice gdje razlozi nastupaju kao govornici i plediraju za čin koji će on nakon toga izvesti, u trećoj priči. Tako je, konačno, priča o tužnom padu djevojke uz jezovitu okolnost da je njen podli zavodnik istu tu ulogu igrao i kod njezine majke koja umire od boli saznavajući kćerčinu sudbinu. Sve su to motivi sa granice dobra i zla, s karakterističnim mučenjem pojmova na presudnim raskrsnicama života; pa iako pojmovi nisu uvijek baš sasma razjašnjeni, raskrsnica je uhvaćena oštro, precizno, izrazito. A to opet daje, u pripovjedačkom smislu, krepke motive za napetu radnju, vješto i glatko ispripovijedanu. G. Paležanski nije ovdje rastrgan, razbacan, eruptivan kao u »Oporuci«; on je našao stil koji odgovara karakteru svakog motiva, odnosno, jer su motivi između sebe srodni, ovakovoj vrsti pripovijetke uopće. On je pravilno shvatio da je »priča« nešto što zarobljuje čitaoca zanimljivom pointom, konciznim pripovijedanjem, čvrstom linijom događaja, zaobljenošću kompozicije. Pitanja koja se nameću na kraju: da li je Momir Vasiljević pravo učinio kada je prešutio svoju identičnost i da li je žena imala pravo kada mu je dobacila ogorčeno »Lažeš!« — da li je zagonetni džepar lopov ili samo čovjek kao i drugi ljudi koji su možda i podliji od njega; da li je »Kongres razloga« imao zaista pravo kada je osudio na smrt novinara Spasa Velisavljevića; i ta pitanja, doduše, traže u životu jasan i bistar odgovor, jer bi to inače značilo olako poigravanje onim što nam se u uvodu ove zbirke naviješta kao »etičko-socijalno stvaranje«. U većem djelu gdje bi ideje bile razrađene i zbivanje detaljno motivirano, bez sumnje bi to moralo biti učinjeno i u pripovijetki: ali ovakva »priča«, kratka, zbijena, sugestivna svojom problematičnošću, zadovoljava se tim da rješenje prešuti i da baš tim ostavlja čitaoca uzbuđena, zamišljena, zabrinuta za rješenje problema, a i to znači napredak prema olakom razbacivanju etičko-socijalnm pojmovima u prijašnjem stvaranju g. Paležanskog. Malena i čedna, ova zbirčica nije neznatna i želimo da ona bude navještaj još solidnijeg i jačeg stvaranja svoga pisca.

Ljubomir Maraković

ČUDA I ČAROLIJE

G. dr. S. Batušić, kao režiser, nema pretenzija da bude zastupnik kakvih smionih avantgardističkih težnja. Njegova »Lukrecija Borgia« bila je solidna literarna interpretacija, bez grand-guignolskih hiperbolizama kakvi bi faktično odgovarali neumjerenom patosu romantike, prenesenom u govor današnje pozornice. Ni Katajevljevoj »Kvadraturi kruga« nije dao dosljedan karakter one drastične groteske kakvu bi od nje mogao da stvori smion novotar-režiser. »Gospođa Sans-Gêne« u njegovoj interpretaciji znači solidan historizam i, čak, klasicističko traženje plastičnog reliefa. I tako dalje. Režija g. Batušića ne zavitlava radnje u smionim naletima ekstravagantnih tempa, ne opaja se magičnim efektima reflektora, ne živi od bizarnih scenskih postava s ekscentričnim igrama boje i linije. A ipak njegove priče, »Čuda i čarolije«[1]) znače upravo to. One neminovno odaju čovjeka pozornice kojemu je glavno dekor, ton, ugođaj, koji se žonglerski poigrava naglim promjenama osvjetljenja, maskiranjem i demaskiranjem, kostimiranjem i travestijama lica, izmjenama scenerije, efektnim sudarima radnje kod kojih naglo pada zastor da se gledalac ne dosjeti pitati kako je do svega toga došlo. A sve to, kako se samo po sebi vidi, ima u sebi mnogo artizma, ali i mnogo artificijelnosti. Mnogo kaleidoskopski ispremiješanih motiva, filmski zadahtanih skokova s jedne polutke na drugu, s jednog kontinenta na drugi iz jednog svijeta u drugi, iz realnog u imaginarno, iz mogućeg u nemoguće. Ali sve je to više bizarno nego slikovito, više traženo nego uvjerljivo, više sugestivno nego li doživljeno. Više intelektom satkano nego li srcem prekaljeno. Interesantno je na pr. stupnjevanje napetosti u priči »Zbilo se čudo u Gradu«, ali pointa oko koje je sve to nagomilano, ostavlja nas hladne jer stvara u nama dojam kao da je autorova glavna briga bila da je izrekne što zagonetnije, što bizarnije, što eksaltiranije, dok je faktično u jednostavnoj bistrini najveća snaga poezije. Kao pripovijetka, najjača je bez sumnje prva priča »Čudnovati doživljaji Ivana Nepoznatog«, pripovijedana glatko, napeto, sugestivno, ali idejno zavitlana, zamršena, grozničava

[1]) S. M. *Paležanski,* Čovek u magli i druge priče, Beograd 1930., Mala Knjižnica knj. 1.

[1]) Slavko *Batušić,* Čuda i čarolije, Novele, Zagreb 1931., Vlastita naklada.

do perverznosti. I dok nas katkada čitajući ove priče snalazi čuđenje, kakve se sve čarolije mogu napisati kao neke literarno-reminiscencijske i grandguignolski sablasne, a ipak nesupstancijalno hladne majstorije, dotle je posljednja priča »Kako je gospodin Lesseps spasavao život«, »istinita historijska priča«, lišena svake nezbiljske fantastike (jer je u zbilji fantastičnija nego ikoja mašta), stvarna, jednostavna ali u biti toplija, uzbibanija, pjesnički uvjerljivija, ponderabilnija nego li ono preciozno žongliranje izvještačenom eksotikom. Sve to dokazuje da je talenat g. Batušića, nesumnjiv kao i njegova intenzivna literarna kultura, u žestokom vrijenju koje treba da se slegne i staloži. Tražeći na pozornici mirnu lijniu i plastiku zbiljne stvarnosti, on će je bez sumnje naći i u svojoj literarnoj produkciji, zajedno s jednostavnijom ali preciznijom filosofijom života i osjećajnošću koja neće vijugati sumnjivim stranputicama, nego voditi ravno k srcu.

Ljubomir Maraković

SELO I GRAD

G. P. Grgec, bivši urednik »Hrvatske Prosvjete«, izdaje već četiri godine u nakladi Društva sv. Jeronima književni almanah »Selo i grad«,[1]) koji u četiri knjige sa poprečno po 160 stranica, donosi toliko građe da se može stvoriti zaokružen pogled na čitavo nastojanje toga književnog pothvata. Samo prvo godište izdala je literarna sekcija H. K. Akad. društva »Domagoj« te je prema tome, prvotno bila zamisao suradnje takva, da bi većina objavljenih radova bila prethodno iznesena na sijelima te sekcije i, dosljedno, zbornik i ogledalo njezina rada. Međutim već ni u prvom godištu nije ta misao dosljedno provedena, nego je, kako se čini, uredniku lebdjela više pred očima misao da nastavi tradiciju drugog jednog književnog almanaha, »Našega Kola« koji je, prije rata i u prvoj fazi razvoja naše katoličke književnosti, izdavalo akad. društvo »Hrvatska« u Beču, pored »Luči« prvi kolektivni izražaj katoličkog pokreta na književnom polju. Prema »Luči«, taj je pokušaj imao onda da znači izlučivanje čisto književnog nastojanja iz organizatornog okvira općeg glasila pokreta, a uz to, kako je »Luč« bila oduvijek samo đački list, postepeno izlučivanje i zrelijih, neđačkih sila i njihovo svrstavanje na okup u jednoj naročitoj publikacijii. Kako onda nije bilo nikakva literarnog lista toga smjera a sile nisu dopuštale da se on osnuje, »Naše Kolo« bilo je naknada za takav zajednički organ. Kad je 1914. osnovana »Hrvatska Prosvjeta«, potreba almanaha sama je od sebe otpala, osim kada bi on imao neki specijalni cilj unutar čitavog katoličkog književnog nastojanja. Ali kako je svjetski rat progutao čitavu jednu generaciju i tim stvorio osjetljiv jaz između onih prvih i ovih današnjih, g. Grgec mislio je da na ovaj način poveže obje te polutke prizvavši i opet najmlađu generaciju na što intenzivniji zajednički rad; a da publikaciji odredi i onakvu specijalniju zadaću, označio ju je imenom »Selo i grad«. Mora se priznati da će tkogod tko pročita taj naslov dosta teško dobiti pravi pojam o tom šta je u toj knjizi: da li je to seljačka škola pod vodstvom ljudi iz grada kao što ju je iniciirao umjetnički klub »Zemlja«, ili je to zbirka specijalnih studija o odnosu između sela i grada, studija statističkih, socijoloških, kulturno-historijskih itd., ili je to, kao što faktično jest, publikacija jednog pokreta koji po svojim idejnim osnovicama ide za tim da izgladi i sredi opreke između staleža i skupina, dakle i između sela i grada. Samo što, u ovom slučaju, taj pokret isto tako hoće da izgladi i opreke između naroda i između svega što čovječanstvo dijeli, i radi toga mu je ono ime, danas aktuelno, u stvari ipak nešto preusko, malo suviše specijalno i suviše praktično formulirano. Štampati, recimo, djelo kao što je »Božanstvena komedija« pod geslom »Selo i grad« bilo bi nešto apstruzno, a isto tako, recimo, Calderonove drame. Katolička poezija, stvarana sub specie aeternitatis, najmanje je podobna za ovakve aktuelne i aktualizovane formule. Bila bi, kada bi se radilo ili o naročitom načinu stvaranja, ili o naročitim motivima. To je, prvotno, urednik i imao pred očima, a imali su to i mnogi suradnici. Stilski bi to značilo traženje neke sredine između načina izražavanja rafinovane civilizacije grada, i primitivne, neposredne i prirodnije ekspresije sela. Takvo je izražavanje, doduše, u izvjesnom smislu upravo cilj katoličke literature odnosno katoličke umjetnosti; ali umjetnici srednjeg vijeka nisu ga postigli na osnovi nekoga izmirivanja sela i grada, niti na osnovici socijalnoga gledanja koje je tome podlogom, nego po tom što su pojednostavili, sveli u jedno čitav svoj duševni i duhovni život idući izravno za jedinstvenim ciljem i izvorom umjetnosti, za Bogom. Nije dakle potrebno da se naglasi ni selo ni grad ni ikakva specificirana formula, nego da se teži za savršenošću prema onoj: »cui omnia unum sunt, et omnia ad unum trahit, et omnia in uno videt...« (Imit. Chr. I. 3.). Ali ako se ovakvoj formuli hoće da dade stvarniji, konkretniji karakter, to bi se on izrazio od prilike ovako (a to se i odražava kao svijesno nastojanje mnogih suradnika almanaha): traženje jednostavnosti i jasnoće u stilu, da ga uzmognu, bar u izvjesnoj mjeri, shvatiti i slijediti i ljudi sa sela i stanovnici grada; upoznavanje sela po stanovnicima grada i, u tu svrhu, obrađivanje ili registriranje seoskih motiva: u jednu ruku poezija seoskog života, njegova stvarnost i njegovi problemi, a u drugu karakteristični njegovi plodovi: narodna pjesma, narodni običaji i dr. Urednik je bez sumnje i išao za tim ciljem, samo što je suradnja poprečno suviše jednostrano naglasila ulogu sela, a gotovo zaboravila na grad, tako te bi se moglo činiti da rad za ideju »sela i grada« znači kultiviranje sela i s tim u vezi, da se tako izrazim, primitiviziranje grada i gradskog života. Istina je da je selo u religioznom, moralnom, socijalnom, nacionalnom pogledu nenačetije, osebitije, izvornije, zdravije od grada i da se nikad neće dosta naglasiti da gradski čovjek koji zaista hoće da bude narodan, sređen i staložen, mora da traži u selu svoj izvor i ishodište; ali gradski je život nastao pod naročitim uslovima koji se ne daju ukloniti, iako se daju, možda, djelomično modificirati. Suradnici »Sela i grada« kao i većina članova aktivnog katoličkog pokreta ili žive na selu ili su neposredno potekli iz njega, i zato upravo nisu toliko ni svijesni te činjenice; čežnja mladića za svojim selom, motiv koji više puta dolazi u ovoj lirici, znači jednostavnu negaciju gradskog života, a ne obradu njegovih problema. Dok drugi naši mladi lirici, naročito pod dojmom marksizma, i suviše insistiraju na životu radnika, gradskog bijednika koji živi po škuljama i nemogućim skrovištima, pjesnici »Sela i grada« nisu osvojili ni usvojili toga područja; u novelistici ima pokušaja, i uspjelih, ali su oni većinom deskriptivni (kao što je i prikazivanje sela pretežno deskriptivno, te prema tome u opasnom susjedstvu s naturalizmom), a ne traže pozitivnijih rješenja u smislu općeg kršćanskog uspona ideja. To bi se isto moglo, u izvjesnoj mjeri, prigovoriti i »Hrvatskoj Prosvjeti«, samo što ona nema ni imena ni gesla koje bi sugeri-

[1]) Selo i grad, Almanah, IV. godište, Knjižnica općega znanja, uređuje Petar *Grgec*, I. kolo, knj. 1., Zagreb 1931., Izd. Društva sv. Jeronima (dosadanja godišta: I. 1928./9., II. 1930., III. 1931.).

ralo specijalno rješavanje ovoga problema, pa zato i ne može da ga u tolikoj mjeri traži od svojih suradnika. Štaviše, ona bi u radu »Sela i grada« u tom smjeru očekivala jednu naročitu i izdašnu ideološku potporu koja ne bi apsorbirala čitav program »Hrvatske Prosvjete« nego bi joj utirala putove u ovoj bitno važnoj, ali ne jedinoj točki njezina rada. Radi toga zamišljam ovakav almanah u nešto različitu obliku: ponajprije, almanah nije antologija pa stoga ne treba da ide za što većim brojem suradnika, odnosno suradnje; drugo, treba i opsegom radova naglasiti razliku između časpoisa i godišnje publikacije: donoseći veće radove, časopis mora da ih cijepa u više nastavaka i nerijetko slabi na taj način njihov jedinstveni dojam. Šta bi dakle bilo prirodnije nego da godišnjak koji donosi veći broj stranica odjednom, u prvom redu preuzme nekoliko većih ideoloških radova u smislu izgradnje svoga naročitog zadatka, a od produktivne (pjesničke) suradnje da se omeđi na manji broj takvih radova, koji baš direktno idu za istaknutim ciljem. Da to nije nemoguće, može se svatko lako uvjeriti iz superiorne Mauriacove tromjesečne publikacije »Vigile«,[1]) u obliku knjige u kojoj nema nego 6—7 priloga redovno, na poprečno oko 200—250 stranica, uz suradnju P. Claudela, J. Maritaina, J. P. Altermanna i dr. najodličnijih pretstavnika katoličke misli na polju književnosti. Pretežu ideološki članci, dokumentarne refleksije i sl., a pjesama je tek po koja stranica. »Vigile« se doduše ne veže ni na kakav specijalni program ili na takav naročiti konkretni cilj, ali zato samo ime kaže da njegovi suradnici smatraju svoj rad kao neko bdijenje uoči blagdana, kao utiranje putova geniju koji ima da dođe, kao prozorje nove epohe. U tom smislu suradnja nastoji da intenzificira duhovnu atmosferu unutarnjeg sabranja i pročišćavanja, a stvarno da raščisti probleme koji su, u današnje vrijeme, na putu krepkom i istinskom usponu kršćanske umjetnosti. »Selo i grad« donijelo je, u ove četiri knjige, nekoliko neobično dobro promozganih i solidno postavljenih ideoloških članaka (Grgec, Pjesništvo i život, Šofer i svećenik; Matulić, Život sela i grada; Bošković, Katolički umjetnik itd.), ali bi oni nesumnjivo imali još veće značenje kada bi bili temeljitije razrađeni, obilatije dokumentirani, i kada ne bi bili samo kao neki programski uvodnici, nego supstancijalne studije o najzamašnijim pitanjima vremena. Problema katoličke književnosti neće riješiti književno-teorijske rasprave, nego duboki kršćanski život pojedinaca i cjeline u snažnom preporodnom nastojanju. Istina je da vidovitost pjesnika stvara koješta i lakše i brže od savjesne temeljitosti stručnjaka; ali ovdje se ne radi toliko o stvaralačkoj snazi poezije, koliko o podlozi za nov život uopće. Naši su dani sudbonosna peripetija historije i kulture uopće, i tu treba mnogo kovača da prekuju novac u nove vrijednosti i mnogo putokaza da prevedu staro u novo.

Zasluga je almanaha nesumnjiva što je faktično uspio da prikupi, uz nove i najnovije, i starije suradnike koji dosad nisu bili u direktnoj vezi s najmlađima, kao g. Đ. Arnold, preuzv. g. nadb. Šarić, pa od one prve generacije katoličkog pokreta nekoje pjesnike koji su se ponešto povukli kao g. M. Pavelić, sada pokojni Ferdo Galović, Josip Zdunić i još koji. Druga je neosporna zasluga »Sela i grada« što on nastoji da preuzme, odnosno stvori ulogu arhiva za studij i povijest katoličkog književnog pokreta. U tom smislu vrlo su dragocjeni i supstancijalni članci o pojedinim ličnostima kao o Narcisu Jenku, biskupu Langu, Đ. Arnoldu, B. Široli, serija koja se na žalost ne nastavlja sistematski sa stalno izgrađenom osnovom; zatim štampanje književne ostavštine pok. Stj. Šimunovića. Takva materijala našlo bi se još, iako je, poradi opće nesređenosti našega života, dosta teško do njega doći. Ali će »Selo i grad« prikupljanjem i iznošenjem ovakva materijala svakako pridonijeti mnogo za produbljenje po kojega problema našega života, i to je nastojanje bezuslovno vrijedno najizdašnije potpore svakoga tko u tom pogledu može šta da pridonese.

Preostalo bi da se nešto kaže o pjesničkim i novelitičkim prilozima kojih ima upravo nepregledan broj. Ali je nemoguće zalaziti u karakterisanje svakog pojedinog pisca, a kamo li pojedinih radova; osim toga, gotovo sva su ta imena već poznata iz »Hrvatske Prosvjete« ili »Luči«, a radovi koji su tamo objavljeni ne razlikuju se u bitnosti ni oblikom ni opsegom od onih u ovim listovima. Umjesto onih nekoliko riječi koje bismo ovdje mogli kazati o pojedinim pojavama, ostavljamo radije za drugu priliku karakteristiku izgrađenijih fizionomija. *Ljubomir Maraković*

[1]) Vigile, Fr. *Mauriac,* gérant, 1930 Paris, B. Grasset, 1931 Paris, Desclée, de Brouver et Cie.

DR. FR. GRIVEC O IDEOLOGIJI DOSTOJEVSKOG

U nizu studija i rasprava o Dostojevskom, ova brošira g. Fr. Grivca[1]) zauzima počasno mjesto; njezin mali obim ne smeta stvarnoj veličini njezine značajnosti. Kratko i precizno — što je inače osobina piščeva — pisac iscrpno prikazuje Dostojevskijev stav naprama najvažnijem problemu: odnosu između »kršćanskog osjećaja« i »organiziranog kršćanstva« — Crkve.

Autor studije dubok je poznavalac ruske teološke i filozofske literature (i stare i najnovije), odličan poznavalac ruskog jezika i k tome vrlo širokogrudan mislilac koji zaključuje samo na osnovu svestranog proučavanja činjenica i mišljenja autoriteta; zbog toga se njegovi zaključci mogu smatrati kao konačni i meritorni.

Naročito moramo podvući obrazloženost i novost njegova suda o skrivenom smislu »Legende o Velikom Inkvizitoru«. Na osnovu svestrane analize i mnogih analogija, pisac zaključuje da oštrina suda velikog ruskog romanciera i mislioca o katolištvu nije spontana, nego je izazvana cenzurnim prilikama ondašnjeg doba. Glavna oštrica Dostojevskijeva umovanja da je uperena *protiv socijalističkih teorija,* koje su niknule na katoličkom Zapadu, a što se Crkve tiče, čini se da je pisac imao na umu *svaku* autoritativnu i hijerarhičku crkvu ... Da bi se provukao kroz bodljikastu žicu ondašnje cenzure, morao je obojadisati i svoju »legendu« oštrom antikatoličkom bojom ...

Pisac iscrpno iznosi i *razliku* i sličnosti naziranja na svijet Dostojevskog i Vl. Solovjeva, ističući vječitu nesređenost prvog i savršenu završenost i ideološku zaokruženost potonjeg, što nije smetalo ovoj dvojici ruskih velikana misli da budu duševno bliski jedan drugom.

Djelo F. Grivca biće obligatan materijal za svakog, tko bude studirao filozofske struje Rusije. Svatko tko se zanima za probleme slavenstva i crkve, koji voli i cijeni Dostojevskog, kao pisca, i Solovjeva, kao mislioca, mora imati u ruci Grivčevo djelo. Svakako bi trebalo da navedena rasprava bude prevedena na naš, a i na više jezika, jer na žalost moramo priznati da se slovenski kod nas vrlo slabo čita ... *V.*

[1]) Dr. Franc *Grivec,* Fjodor M. Dostojevski in Vladimir Solovjev, Ob 50 letnici smrti Dostojevskoga, Ljubljana 1931.

POZORIŠNE KRITIKE

Srpska književna Zadruga izdala je u svom »Savremeniku« »Pozorišne kritike« g. Milana Grola[1]). Unatoč piščevu predgovoru, osnova i svrha knjige nisu baš sasvim jasni. Čini se da je g. Grol, sastavljajući ovu knjigu »iz većeg broja članaka o komadima, glumcima i o opštim pozorišnim pitanjima, rasejanih po časopisima i dnevnim listovima od 1898. do danas«, malo pazio na to da članci o kazalištu u dnevnim listovima ipak imaju (ili treba da imaju) različit karakter od onih po časopisima. Ono što se piše za dnevne listove pisano je za širu (iako ne za preširoku) publiku ili za sam čas kada kritika treba neposredno i suradnički da djeluje na sve one koji na pozornici stvaraju: ona nastoji da popravi, sredi, usmjeri sam živi rad, da mu bude tumačem i glasnikom. Takva kritika ne može da bude drugo nego kritička kronika kazališnog rada; ona treba stoga, osim kritičkog uvođenja u sud o igranim komadima, da uvijek vodi računa o tom kako se čitav repertoar doima kao dio cjeline čitavog suvremenog života, naročito kazališnog: razvoja glumaca, scene, mimskih i dekorativnih, režijskih i literarnih problema i s tim u vezi socijalnog i ostalog javnog života. Pa premda g. Grol tvrdi da mu je za izbor bilo mjerilo »u prvom redu pozorišno«, čovjek ne dobiva na osnovi zbirke nikakve slike o beogradskom kazalištu kao živom umjetničkom organizmu koji se razvijao i razvio kroz različite faze do nekih konkretnih i jasnih ciljeva. O inscenaciji ima vrlo malo govora, o režiji gotovo nikako, o glumcima (u vezi s izvedbom komada) vrlo oskudno, i tek u nekim općenitim klasifikacijama. Članci su, osim toga, poredani po grupama a ne po kronologiji izvedaba tako da se, čitajući ih, neprestano vraćamo na imena glumaca koja smo već ostavili i u razdoblja koja su između sebe različita. Po grupiranju članaka vidi se, naprotiv, da je g. Grolu bio pred očima u prvom redu literarni kriterij, a kazališni samo u toliko što drame prikazuje na temelju izvedaba a ne na osnovi lektire, te prema tome veže njihovu literarnu ocjenu o njihovu izvedljivost na pozornici. Dakle, ovi su članci (osim onih o glumcima) u stvari literarne studije o komadima viđenim na pozornici. U tom slučaju oni bi imali biti kritična kronika same dramatike, u prvom redu naše; ali u tom pogledu osjeća i sam pisac da bi veća povezanost i zaokruženost cjeline svakako bolje odgovarala njegovu zadatku. Zato je dodao članak o Vojnoviću na beogradskoj pozornici koji je napisan naročito za ovu knjigu i ne bi inače pripadao u seriju već objavljenih studija; a tu tendenciju za zaobliivanjem opažamo i u grupiranju članaka: na čelu Nušić i Vojnović kao najizrazitiji stvaraoci i određene ličnosti na polju naše dramatike. Zatim studija o »komediji naravi« s prikazom »Ivkove slave«; iza toga, »beogradska drama« t. j. upravo drama o Beogradu. Dakle, na malo čudan način, najprije drame sabrane po ličnostima pisaca, zatim analiza po književnoj vrsti (komedija naravi), a onda jedan sasma stvarni kriterij: ne grupiranje pisaca, niti književnih vrsta, nego grupa drama po predmetu. Zatim, bez ikakva grupiranja, prevedene drame. I napokon nekoliko glumačkih portreta. Nije jasno zašto je g. Grol, kod prevedenih drama, uvrstio i prikaze nekojih drama za koje i sam tvrdi da su slabe, kad to i tako nije potpuna zbirka, kao neki univerzalni pregled repertoara. Što se tiče samih prikaza, oni imaju jednu veliku i nesumnjivu prednost, da je u njima uvijek savjesno i solidno ispripovijedan sadržaj. Tko se je tim poslom bavio, taj dobro zna da to nije ni izdaleka onako lak posao kako se pričinja nestručnjaku i da, u drugu ruku, dobro kazan sadržaj, uklapa u sebe dobar dio stvarne i formalne analize, naročito kod drame, gdje je radnja podijeljena na činove te već sama ta podjela rješava sobom problem kompozicije djela. Inače, kako sam već rekao, pozornički tehničke kritike ima vrlo malo, i to je velik nedostatak. Sudovi o samim djelima umjereni su, solidni i u glavnom dobro obrazloženi. Portreti glumaca možda su najjača i najzaslužnija strana ove knjige, samo je šteta što ih je malo, i što su pisani »post festum«, kada ovakve scensko-psihologijske studije ne mogu više surađivati na unutarnjoj izgradnji samoga onoga koga prikazuju. To bi bez sumnje bio i glavni njihov zadatak, jer kako pravilno kaže u predgovoru i sam g. Grol, ma kako majstorski bio prikaz, on onome koji na sceni nije vidio živu igru glumčevu, govori malo ili ništa. Prikaz glume imao bi biti namijenjen u prvom redu živoj publici, i samom živom glumcu. A ovako, kao posmrtni medaljoni, takvi bi prikazi svakako morali biti providěni bar s po jednom slikom žive ličnosti, jer bez vidne impresije glumčeve vanjštine svi su opisi tek lijepe riječi i puste apstrakcije. Glumačka je umjetnost ipak bitno stvar gledanja i vidne senzacije.

Ljubomir Maraković

[1]) Milan *Grol,* Pozorišne kritike, Beograd 1931., Savremenik Srpske književne Zadruge, Kolo 1?, knj. 3.

KNJIGA O LJUBLJANSKOM KONGRESU

»Acta« ljubljanskog kongresa[1]) 23.—27. VIII. 1930. sad su otštampana i izišla u posebnoj knjizi, s lijepim predgovorom g. dr. Fr. Grivca, pod naslovom »Slovenska zora«.

Sva predavanja što su održana tokom kongresa u Ljubljani i Stični, štampana su u ovoj knjizi, *jezikom predavača;* jedino predavanje g. Lewandowicza izostalo je, jer ga referent nije poslao uredništvu; u zamjenu je došlo predavanje dra, N. Kolareka, (koji je sudjelovao na kongresu, ali nije predavao) — održano na tečaju Apostolata Sv. Ćirila i Metodija u Zagrebu (»Katolička Akcija i Katolički Slaveni«).

Svaki sudionik kongresa i svatko tko se interesira za njegov rad, naročito akademičari, moraju da pročitaju ta »Acta«.

Za one koji ne poznaju dotičnih jezika, dan je kratak sadržaj — résumé — svakog predavanja na francuskom.

V.

[1]) Ljubljana 1930. knjiga o II. kongresu Slov. kat. Mladine. Ljubljana 1930. (Izišlo iz štampe tek u zadnjem mjesecu.)

Izdaje „Kolo Hrvatskih Književnika" u Zagrebu. — Naklada „Jeronimskog Književnog Društva" u Zagrebu.
Uređuje i izdaje za „Kolo Hrvatskih Književnika": Ljubomir Maraković. — Tisak Zaklade Tiskare Narodnih Novina u Zagrebu.
Za tiskaru odgovara: Vladimir Kirin, Dež515elićeva ulica 2.

„HRVATSKA PROSVJETA"

IZLAZI JEDNOM MJESEČNO, SVAKOG PRVOG. — LIST IZDAJE „KOLO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA". — PRETPLATA JE ZA GODINU 1931. U JUGOSLAVIJI DIN 80·—, DOBROTVORNA PRETPLATA DIN 100·—, PRETPLATA ZA ĐAKE DIN 50·—, PRETPLATA ZA INOZEMSTVO DIN 120·—. PRETPLATA SE MOŽE PLATITI I U POLU- ODNOSNO ČETVRTGODIŠNJIM OBROCIMA.
BROJ RAČUNA KOD ČEKOVNOG UREDA U ZAGREBU 33.720.

Narudžbe, novci i reklamacije šalju se upravi „HRVATSKE PROSVJETE" ZAGREB, Trg Kralja Tomislava 20. (Jeronimsko društvo). ✶ Rukopisi kao i svi listovi za uredništvo šalju se na adresu: Dr. Ljubomir Maraković (uredništvo „HRVATSKE PROSVJETE") ZAGREB II., Zvonimirova ul. 4. III.

Knjige koje je primilo uredništvo:

(Uvrštenje u ovaj popis ne znači da se knjiga time preporučuje. Orijentaciju o smjeru kojim je knjiga pisana daje čitaocima donekle ime izdavača, a uredništvo će donositi ocjene svih znatnijih djela u tekstu lista.)

Bulletin International de l'Académie Yougoslave des Sciences et des Beaux-Arts, Classe des Sciences Mathématiques et Naturelles, Livre XXV, Zagreb 1931. — Dobriša *Cesarić,* Lirika, Zagreb 1931., knjižara Z. i V. Vasića, cijena Din 15.—. — Dr. Ivan *Esih,* More u poljskoj književnosti Posebni otisak iz »Jadranske Straže«, Split 1931. — Milica *Janković,* Putem, Beograd 1932., Izd knjižnice Gece Kona. — Ante *Martinović,* Napredak, Hrvatski narodni kalendar za 1932., Sarajevo 1931., Izd. Hrvatsko kult. društvo »Napredak«, cij. Din 15.—. — Dobrivoj *Nikolić,* Spremanje za brak i bračne dužnosti (Predbračni ispit s poukom), Vel. Kikinda 1930., Izd. piščevo (Pančevo, cara Lazara 31.), cijena Din 15.— (s poštarinom Din 20.—.) — Emanuel *Kant,* Kritika čistoga uma. Preveo i predgovor napisao Dr. Nikola M. *Popović,* Beograd 1932., Izd. knjižarnice Gece Kona. — Pavao M. *Rakoš,* Dušice, Osijek 1931., Vlastita naklada, cij. Din 20.—. — Ferdo *Šišić,* Korespondencija Rački-Strossmayer, knjiga četvrta (od 2. VII. 1888. do 15. II. 1894.), Zagreb 1931., Izd. Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti. — Paul van *Tighem,* Pregled istorije evropske književnosti od renesansa do danas, prev. Dr. Milan *Marković,* uvod u srpsko izdanje napisao Bogdan Popović, Beograd 1932., Izd. knjižarnice Gece Kona.

Ministarstvo prosvjete odobrilo je pod br. P. 12.874 od 3. kolo[illegible] „HRVATSKU PROSVJETU" za knjižnice srednjih i stručnih škola

Ovom broju prilažemo čekove poštanske štedionice pa molimo sve poštovane pretplatnike koji su u zaostatku s pretplatom, da je do kraja ove godine svakako podmire. Svaki zaostatak donosi listu teške neprilike, a i pretplatnicima nepotrebne neugodnosti. — Molimo ujedno najuljudnije da izvolite obnoviti pretplatu za god. 1932. uplativši bar jedan dio pretplate unaprijed Uprava „HRVATSKE PROSVJETE"

Jeste li našli „Hrvatskoj Prosvjeti" kojega novog pretplatnika?